

Technická univerzita v Liberci
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: KFL
Studijní program: 2. stupeň
Kombinace: český jazyk-občanská výchova

LIDSKÁ DŮSTOJNOST
HUMAN DIGNITY
MENSCHWÜRDE

Diplomová práce: 2007-FP-KFL-136

Autor:
Lenka BOMBEROVÁ

Podpis:

Adresa:
Holandská 8
571 01, Moravská Třebová

Vedoucí práce: Exnerová Stanislava, PhDr

Konzultant:

Počet

stran	slov	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
108	21 821	3	0	26	7

V Liberci dne: 3. 1. 2007

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

V Liberci dne: 3. 1. 2007

Lenka Bomberová

PODĚKOVÁNÍ:

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucí mé diplomové práce paní PhDr. Stanislavě Exnerové za trpělivost, odborné vedení a pomoc při jejím zpracování. Děkuji také paní Mgr. Heleně Mazalové za pomoc při stylistických úpravách diplomové práce a v neposlední řadě celé své rodině a příteli za podporu v období, kdy jsem na diplomové práci pracovala.

.....
podpis

ANOTACE ČESKÁ, ANGLICKÁ A NĚMECKÁ

Diplomová práce se zabývá problematikou lidské důstojnosti.

V úvodní kapitole věnuji pozornost pojmu lidská důstojnost z hlediska psychologického, sociologického, teologického a právního.

Druhá část analyzuje téma lidské důstojnosti v souvislosti s euthanasií a koncentračními tábory.

Třetí kapitola nahlíží na lidskou důstojnost v rámci reality show a nabízí názory žáků ZŠ, získané prostřednictvím dotazníků.

Závěrečná kapitola nabízí metodický materiál pro učitele 8. a 9. tříd ZŠ, jenž umožňuje přiblížit dané téma žákům ve výuce.

My extended essay engages of human didnity.

In the first chapter I dedicate my attention to term „human dignity“ from psychologist, sociologist, teologist and juristic point of view.

The second part analyses theme of human dignity in a connexion of euthanasia and concentration camp.

The third chapter looks into human dignity in the frame of reality show and offers opinions of pupils in the basic school that I acqice by questionnaice.

In the last chapter I offer methodic material for teachers of pupils 8th and 9th class. It facilitates to bring the theme of human digniti to pupils at school.

Die Diplomarbeit befasst sich mit der Problematik des Begriffs „Menschwürde“.

In der Einführung wird die Aufmerksamkeit dem Begriff Menschwürde unter dem psychologischen- , soziologischen- , theologischen- und juristischen Aspekt gewidmet.

Der zweite Teil analysiert das Thema der Menschwürde im Zusammenhang mit den Begriffen „Euthanasie“ und „Konzentrationslager“.

Das dritte Kapitel schaut auf Menschwürde im Rahmen „reality show“ hinein und bietet die Meinungen der Schüler der Grundschule an. Die Meinungen wurden von dem Fragebogen an die Schüler übergeben.

Das Schlußkapitel bietet methodisches Verfahren für die Lehrer der 8. und 9. Klasse der Grundschule an, nach dem das gegebene Thema den Schülern im Unterricht zu vermitteln möglich ist.

OBSAH

1. ÚVOD.....	8
2. RŮZNÉ POHLEDY NA LIDSKOU DŮSTOJNOST.....	10
2.1. FILOSOFICKÝ POHLED NA LIDSKOU DŮSTOJNOST	10
2.1.1. KANTŮV KATEGORICKÝ IMPERATIV.....	10
2.2. PSYCHOLOGICKÝ POHLED NA LIDSKOU DŮSTOJNOST.....	14
2.2.1. STAROSTLIVOST.....	14
2.2.2. CHARAKTER.....	16
2.2.3. SOLIDARITA.....	19
2.3. SOCIOLOGICKÝ POHLED NA LIDSKOU DŮSTOJNOST	24
2.3.1. Čest.....	25
2.3.2. Svědomí.....	27
2.3.3. Ctnost.....	27
2.4. TEOLOGICKÝ POHLED NA LIDSKOU DŮSTOJNOST.....	30
2.4.1. Co je člověk?.....	31
2.5. PRÁVNÍ POHLED NA LIDSKOU DŮSTOJNOST	32
2.5.1. Pojem svobody.....	33
2.5.2. Námitky proti svobodě.....	35
2.5.3. Svoboda, jak ji zažíváme všichni.....	35
2.5.4. Etické kodexy.....	37
2.5.5. Problém těla a duše.....	38
3. EUTHANASIE A LIDSKÁ DŮSTOJNOST.....	40
3.1. POJEM EUTHANASIE	41
3.1.1. K dějinám euthanasie.....	45
3.2. ATEISTICKÝ POHLED NA EUTHANASII	50
3.3. TEISTICKÝ POHLED NA EUTHANASII.....	53
3.4. EUTHANASIE V KONCENTRAČNÍCH TÁBORECH.....	55
3.4.1. Viktor Frankl.....	57
4. REALITY SHOW A LIDSKÁ DŮSTOJNOST.....	62
4.1. REALITY SHOW VERSUS REALITA.....	62
4.2. REALITY SHOW A EMOCE.....	64
4.3. SEX A EROTIKA V REALITY SHOW	66
4.4. REALITY SHOW A MLÁDEŽ.....	68
4.5. BOJ NEBO SPOLUPRÁCE V REALITY SHOW?.....	74
4.6. CO PO SKONČENÍ REALITY SHOW?.....	75
4.7. S REALITY SHOW JSOU PROBLÉMY I V JINÝCH ZEMÍCH.....	76
5. METODICKÝ MATERIÁL.....	78
5.1. 1. HODINA OV.....	78
5.2. 2. HODINA OV.....	80
5.3. 3. HODINA OV.....	82
5.4. 4. HODINA OV.....	84
5.5. 5. HODINA OV.....	85
5.6. 6. HODINA OV.....	87
6. DOTAZNÍKY.....	88
6.1. VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKŮ.....	89
7. ZÁVĚR.....	94
SLOVNÍČEK CIZÍCH POJMŮ.....	95

POUŽITÁ LITERATURA.....	96
PŘÍLOHA Č. 1 OSVĚTIM.....	98
PŘÍLOHA Č. 2 MAPA KONCENTRAČNÍCH TÁBORŮ.....	99
PŘÍLOHA Č. 3 UKÁZKA Z KNIHY SOPHINA VOLBA.....	100
PŘÍLOHA Č. 4 KŘÍŽOVKA.....	102
PŘÍLOHA Č. 5 BÁSNĚ.....	103
PŘÍLOHA Č. 6 ZADÁNÍ PANTOMIMY.....	104
PŘÍLOHA Č. 7 DOTAZNÍK.....	105

1. ÚVOD

Problematika lidské důstojnosti je velmi sledovaným tématem nejen v posledních letech, ale své kořeny má hluboko v dějinách lidstva. V dnešní době se o důstojnosti lidského života diskutuje především v souvislosti s euthanasií, jež rozděluje obyvatele Země na dva nesmiřitelné protipóly. Co to však lidská důstojnost vlastně je? Je možné ji nějakým způsobem vymezit?

Každý člověk se po narození stává držitelem určitých práv, která jsou mu nezczizitelná a která mu nabízejí možnost žít plnohodnotný a důstojný život. Jak bude jedinec se svými právy nakládat, je jen a jen na něm samotném.

S lidskou důstojností se pohrává dnes a denně. Žijeme sice v 21. století, ale důstojnost lidského života je potlačována neustále. Mnohdy si to ani neuvědomujeme.

Přitom by stačilo podívat se kolem sebe. Téměř každý den se můžeme setkat buď na televizní obrazovce, nebo osobně se situacemi, jež nás o tom přesvědčí. Málokomu nic neříkají pojmy jako je: šikana, domácí násilí, týrání dětí, hladomor, interrupce, nerůstající počet bezdomovců apod. ve všech těchto případech, a je jich určitě ještě mnohem více, je důstojnost člověka nebo lidského života nějakým způsobem potlačována.

Úkolem naší práce je nejprve charakterizovat pojem lidské důstojnosti, a to z hlediska filosofického, psychologického, sociologického, teologického a právního. Současně s lidskou důstojností si stručně charakterizujeme také ostatní pojmy, které s ní úzce souvisejí.

Následně se budeme zamýšlet nad vztahem mezi lidskou důstojností a euthanasií, přičemž se s problematikou euthanasie blíže seznámíme. V rámci této části diplomové práce se budeme věnovat také tématu potlačování lidské důstojnosti v koncentračních táborech.

Dále si přiblížíme jednu oblast, v níž je i v 21. století s důstojností mnoha lidí zacházeno jako s něčím, co se povaluje na každém rohu. V rámci tématu reality show

získáme od žáků osmé a deváté třídy základní školy informace, které nám přiblíží, jak asi vnímá fenomén reality show ve spojitosti s potlačováním důstojnosti soutěžících dnešní mládež.

V závěru vytvoříme metodický materiál pro učitele základních škol, jenž je možné využít k přiblížení problematiky lidské důstojnosti žákům osmých a devátých tříd základních škol.

2. RŮZNÉ POHLEDY NA LIDSKOU DŮSTOJNOST

Při pátrání po definici pojmu „lidská důstojnost“ se mi dostala do ruky řada slovníků a encyklopedií. Při pročitání jednotlivých definic jsem zjistila, že pohledů na zmíněný pojem je několik a že se dá na lidskou důstojnost nahlížet z různých hledisek.

2.1 FILOSOFICKÝ POHLED NA LIDSKOU DŮSTOJNOST

Lidský život se skládá ze sledu rozhodnutí. Rozhodujeme-li se, volíme mezi různými možnostmi chování. Rozhodování je nevyhnutelné. Můžeme volit mezi různými možnými způsoby jednání, ale není v našich možnostech zvolit si, zda vůbec máme volit. I v tom případě, že se nějakému jednání vyhneme, učinili jsme rozhodnutí.

2.1.1 Kantův kategorický imperativ

V úvodu jsem se zmínila, že náš život je plný rozhodování. Hlavním kritériem našeho rozhodování by mělo být, aby naše rozhodnutí mělo pozitivní dopad. Takového pozitivního kritéria dosáhneme, pokud zaujmeme nadosobní stanovisko a budeme brát v úvahu statky a cíle druhých, které jsou dotčeny našim rozhodováním, stejně jako své vlastní. Jak lze takové kritérium formulovat a zdůvodnit?

Emmanuel Kant prozkoumal v „Kritice praktického rozumu“ předpoklady etiky a zdůraznil nepodmíněnost mravního citu, jíž definoval jako schopnost člověka rozhodnout se pro jednání podle určitých zásad a norem, nezávisle na vnějších podmínkách. A byl to právě Kant, kdo si položil otázku, zda to, co člověk dělá nebo zamýšlí, by mohli dělat všichni a bylo by to obecně správné.

Podle Kanta se při této praktické úvaze setkáváme nejdříve se subjektivními praktickými zásadami nebo maximami, které jsou výrazem našich sklonů nebo subjektivních rozhodnutí. Od subjektivních odlišuje objektivní praktické zásady nebo

praktické zákony, a pouze ty mohou určovat rozumnou vůli jako takovou. Kritérium pro rozlišení objektivní a subjektivní zásady nemůže být dáno jejím rozdílem v obsahu. Každá zásada, kterou si člověk osvojí proto, že mu jde bez dalších ohledů výlučně o její obsah jako takový, je subjektivní. Jestliže nemůže být dán rozdíl obsahem, zbývá jen forma zásady. Jednající člověk se musí ptát, má-li jeho maxima formu obecnosti, tj. je-li možné ji předeepsat všem. Maxima, jež splňuje tuto podmínku, je objektivní praktická zásada. Požadavek jednat jen podle objektivních praktických zásad označuje Kant jako kategorický imperativ.

„Prakticky nutné nebo prakticky dobré „je však to, co určuje vůli prostřednictvím představ rozumu, a tedy nikoli subjektivními motivy, nýbrž objektivně, tzn. Na základě důvodů, které jsou platné pro každou rozumovou bytost jako takovou“.“¹

Kant rozlišuje v Základech metafyziky mravů mezi jediným Kategorickým imperativem a jeho různými formulemi.

Základní formulace Kategorického imperativu zní: *„jednej jen podle té maximy, skrze niž můžeš zároveň chtít, aby se stala obecným zákonem“.*² Podřízené formule poté vyzdvihují vždy určité aspekty tohoto jednoho praktického zákona, aby, jak to vidí Kant, *„se přivedla idea rozumu blíže k názoru a tím i k citu“.*³

První podřízená formule, formule přírodního zákona, vyzdvihuje formu objektivních praktických zásad: *„Jednej tak, jako by se maxima tvého jednání měla na základě tvé vůle stát obecným přírodním zákonem“.*⁴ Druhá formule se vztahuje k obsahu nebo účelu: *„Jednej tak, abys používal lidství jak ve své osobě, tak i v osobě každého druhého vždy zároveň jako účel a nikdy pouze jako prostředek“.*⁵ Třetí

---

¹ Ricken, F.: Obecná etika. Praha, OIKOYMENH 1995, s. 85

² Tamtéž, s. 88

³ Tamtéž, s. 88

⁴ Ricken, F.: Obecná etika. Praha, OIKOYMENH 1995, s. 88

⁵ Tamtéž, s. 88

podřízená formule spojuje obsah a formu: „*Všechny maximy mají ze své vlastní zákonodárné povahy souhlasit s možnou říší účelů jak říší přírody*“.⁶

Kant vychází z každodenního morálního vědomí. To nám říká, co konat máme, smíme, nebo nesmíme a snaží se vyvodit formuli jediného Kategorického imperativu. „*Jednající smí jednat jen podle takové maximy, která má formu obecnosti zákona. Tento požadavek vyjadřuje formule: „Jednej jen podle té maximy, skrze niž můžeš zároveň chtít, aby se stala obecným zákonem*“.⁷ Obecný zákon můžeme chápat jako zákon, který předepisuje něco, co může chtít každý člověk.

Člověk je osoba, protože je mravní bytost. „*Jeho důstojnost spočívá v tom, že jedině on může být určován k jednání rozumným zákonem Kategorického imperativu*“.⁸ Základem lidské důstojnosti a každé rozumné přirozenosti je tedy autonomie mravního citu na vnějších podmínkách.

„*Nakládat s člověkem jako s účelem o sobě znamená „nepodřizovat ho žádnému záměru, který není možný podle zákona, jenž by mohl pocházet z vůle samotného trpícího subjektu*“.⁹ Princip. *Jednej s každou rozumnou bytostí... tak, aby každá rozumová bytost platila v tvé maximě zároveň jako účel sám o sobě, je... v základě shodný se zásadou: jednej podle maximy, která v sobě obsahuje svou vlastní obecnou platnost pro každou rozumovou bytost. Neboť že mám svou maximu... omezovat podmínkou, aby obecně platila jako zákon pro každý subjekt, znamená, že subjekt účelů, tzn. rozumová bytost sama nesmí být nikdy kladena pouze jako prostředek, nýbrž jako nejvyšší omezující podmínka pro užití všech prostředků, tzn. vždy zároveň jako účel*“.⁹ Formule sebeúčelu tedy vyslovuje požadavek, aby se s rozumovou bytostí nakládalo tak, aby se jakožto rozumová mohla připojit k maximě, podle níž se s ní nakládá. S druhým se nakládá jako s účelem o sobě, jestliže způsob, jakým se s ním nakládá, může být vůči němu ospravedlněn.

Mravní zákon přikazuje nebránit druhému v uskutečňování jeho mravních účelů. Mravně jedná ten, kdo neomezuje druhého v jeho mravním jednání. To ale neznamená,

---

⁶ Tamtéž, s. 88

⁷ Tamtéž, s. 88

⁸ Tamtéž, s. 97

⁹ Ricken, F.: *Obecná etika*. Praha, OIKOYMENH 1995, s. 97, 98

že se vůbec každý zásah do svobody rozhodování a jednání prohřešuje proti důstojnosti osoby. Lidská svoboda je vždy omezená svoboda. Lidské možnosti rozhodování a jednání se navzájem omezují. Svoboda se smí omezit jen kvůli svobodě.

Shrnutí

Kant zdůraznil nepodmíněnost (autonomii) mravního citu. Je to schopnost člověka rozhodnout se pro jednání podle určitých zásad a norem, nezávisle na vnějších podmínkách. Autonomie znamená, že mravní autorita není dána zvnějšku (například Bůh), ale vychází z člověka. Podle Kanta je touto sebeurčující autoritou praktický rozum, který formuluje mravní zásady jak pro jednotlivce (maximy), tak i obecně platné mravní zákony, platící nepodmíněně. Takový obsah mravní svobody poté vyjadřuje kategorický imperativ (přikazující tvrzení) o třech větách (formulích). První dvě formule zhruba říkají: jednej podle zásady, o které bys chtěl, aby se stala obecným zákonem. Třetí formule přikazuje: jednej tak, aby lidství v tobě i v jiném člověku ti bylo účelem, nikdy prostředkem.

„Rovnost lidí jako mravních zákonodárců a člověk jako nepodmíněná hodnota našeho jednání je krásné, leč velmi obecné vymezení mravní svobody.“¹⁰ Ale právě pro svoji obecně lidskou platnost to nemohlo být nikdy přijato diktátorskými režimy.

---

¹⁰ Adamová, L., Dudák, V., Ventura, V.: Základy filosofie, etiky. Praha, Fortuna 1998, s. 88

2.2 PSYCHOLOGICKÝ POHLED NA LIDSKOU DŮSTOJNOST

Jako klíč k proniknutí do problematiky lidské důstojnosti ze světského pohledu mi posloužila kniha od T. Todorova *V mezní situaci*. Hned na počátečních stránkách knihy se dočteme, jak se sám autor s tímto nejednoznačným pojmem vyrovnal. „*Důstojnost neznamená nic jiného než schopnost jedince zachovat si svobodnou vůli. Volba smrti potom může představovat prostředek jedince, kterým může stvrdit svou důstojnost.*“¹¹

Nejen volbou smrti však podle Todorova člověk může prokázat svoji důstojnost. Dalším takovým činem může být starostlivost.

2.2.1 Starostlivost

Starostlivost bychom mohli definovat jako akt, kterým chceme prospět někomu v našem okolí nebo lidstvu. Starostlivost o druhé nejčastěji směřuje k někomu blízkému, k někomu z příbuzenstva. „*Ze Soluně do Osvětimi, z Moskvy do Magadanu, v dobytčácích směřujících do táborů matky dál kojí nemluvnata a pokoušejí se usušit pleny. V plynových komorách hladí dál dětem vlásky, aby je uklidnily, jak vypráví Miller či Gradowski. Nejen mateřství, ale i jiné příbuzenské vztahy rozvíjejí starostlivost. Dvanáctiletá holčička posílá své babičce do tábora balíčky. „Drahá bábuško, roztloukla jsem ti cukr na docela malé kousíčky, jak to máš ráda.“*“¹² Často se však stává, že už žádní nejbližší nejsou, a pak si lidé nacházejí jakési náhradní „příbuzné“. I když je příjemcem skupina lidí, jsou to pořád živé bytosti, které dotyčný osobně zná. Todorov se nad starostlivostí zamýšlí mnohem hlouběji. Je starostlivost spíše ženská než mužská vlastnost? Pokud ano, je to dáno biologicky nebo spíše společenskou

---

¹¹ Todorov, T.: *V mezní situaci*. Praha, Mladá fronta 2002, s. 24

¹² Todorov, T.: *V mezní situaci*. Praha, Mladá fronta 2002, s. 83, 84

tradicí? Todorov vychází ze zjištění, že ženy v poměru k mužům přestaly pobyt v koncentračních táborech lépe, co do počtu i po stránce psychické. To přece musí mít nějaké vysvětlení. S muži se pravděpodobně hůře zacházelo, neboť dozorcí byli zpravidla také muži. Na druhé straně tu hraje svoji roli i fakt, že jednotliví vězňové se chovají různě. „Ginzburgová dospívá ke zjištění: „Naši ubozí druhové! Slabé pohlaví... Tam, kde jsme se my ženy ohýbaly, ale zůstávaly naživu, oni padali mrtvi. Předčili nás v umění zacházet se sekyrou, krumpáčem či kolečkem, ale zdaleka se nám nevyrovnali v umění snášet muka“.¹³ Vypadá to, jakoby se fyzická síla pojila s psychickou křehkostí a obráceně. Tuto rozdílnost chování lze vysvětlit snad pouze odlišností rolí, které naše společnost tradičně přisuzuje mužům a ženám.

Někdy člověk ze starostlivosti obětuje ne vlastní život, nýbrž paradoxně život druhých. I tento fakt dokazuje autor ve své knize. „Tak jedna lékařka podá dětem ve své nemocnici jed, dřív než je vojáci SS stačí odvézt. „Zachránila je před plynovou komorou.“ Ale obětovala na to svůj vlastní jed. „Věnovala vlastní kyanid dětem druhých!“ Z tohoto příkladu je zřejmé, že žít může být v určitém smyslu těžší než zemřít.“¹⁴

Pokud jde o důstojnost, adresátem činů je subjekt sám, nebo, chcete-li, jeho svědomí: můj čin mi má umožnit, abych si sám sebe vážil, abych se před sebou nemusel stydět. Jsem zároveň konající subjekt a soudce. Pokud jde o starostlivost, adresátem je druhý člověk: jedna nebo více osob, které jednotlivě znám.

Člověk se stará o druhé alespoň zčásti proto, aby naplnil svá vlastní kritéria dobra nebo, jak se také říká z povinnosti. V péči o druhé může člověk nacházet vnitřní uspokojení. Starostlivost a důstojnost se tedy mohou docela dobře shodnout.

„Ale už Kant upozornil na to, že může stát starostlivost a důstojnost proti sobě, neboť důstojnost je především svoboda, zatímco starostlivost tuto svobodu omezuje:

---

¹³ Todorov, T.: V mezní situaci. Praha, Mladá fronta 2002, s. 84, 85

¹⁴ Todorov, T.: V mezní situaci. Praha, Mladá fronta 2002, s. 27

*jakmile připustím, aby cílem mého snažení byl někdo jiný než já, nejsem už úplně svobodný.*¹⁵

2.2.2 Charakter

Ve všech příkladech, které jsem tu zmínila, hraje důležitou roli fakt, jak se člověk v daných situacích zachová. Nejsou to ale situace, které by člověk zažíval denně. Mnohdy se člověk musí rozhodnout ve vteřině. Právě tehdy ukáže svůj charakter, jenž *„vyjadřuje individuální zvláštnost člověka.“*¹⁶ Podstata charakteru je psychology interpretována různě.

Podle Allporta je podstata charakteru zachycena přesně, když řekneme, že je to „zhodnocená osobnost“. To současně znamená, že je v charakteru obsažena celá osobnost, a tedy i inteligence, postoje, temperament... toto pojetí hodnotí Nekonečný ve své „Psychologii osobnosti“ jako dostatečné a přiklání se k němu. Pouze pro doplnění bych chtěla ještě uvést jinou definici charakteru podle Stagnera, na níž můžeme vidět, jak různě se dá charakter pojímat.

Podle Stagnera charakter především vypovídá o chování individua, do jaké míry odpovídá jeho chování místním mravům a zvyklostem. *„Pokud jedinec vykazuje akty shodné s těmito standarty, říká se o něm, že má dobrý charakter.“*¹⁷

Individuální rozdíly v charakteru se objevují už u novorozenců, avšak zvětšují se věkem vlivem zkušenosti.

„Tuto skutečnost potvrzují zejména případy patologicky založených individuí. Zmíníme se tu za všechny o případu „pardubického rozparovače“ Josefa

---

¹⁵ Tamtéž, s. 111

¹⁶ Nekonečný, M.: Psychologie osobnosti. Praha, ACADEMIA 1995, s. 254

Kulíka, primitivního individua s nedokončeným základním vzděláním /.../, který si vedl deník plný perverzních sadistických fantazií. Nejprve se pokusil zavraždit jistou ženu a po propuštění z vězení, po deseti letech vazby, jako voják-dezertér brutálně zavraždil dva mladé chlapce řeznickým nožem a pak je sekerou rozsekal. Nejprve nad jejich zohavenými těly opakovaně onanoval a pak jim vyňal vnitřnosti, které opekl nad malým ohněm, aby je mohl „ochutnat“. Po tomto činu byl chycen, odsouzen a popraven. Otec tohoto vraha byl sám sexuálně perverzní (zneužíval své děti), násilník a surovec i vůči svým dětem, které posílal krást a surově je bil, když se jim krádeže nepovedly.“¹⁸

Tento muž se narodil jako každý jiný člověk, ale špatná a násilná výchova s nedostatkem lásky udělala své. Když někdo nepozná důstojný život už od mládí a netuší, že lidé žijí i jinak, nepřijde mu jeho chování nijak zvláštní. Na řadu však přichází svědomí, pokud se u takového člověka dá vůbec o nějakém svědomí hovořit.

tématu důstojnosti se zmiňuje i jiný navrátilce z táborů, Bruno Bettelheim. Ten mluví o tématu důstojnosti v souvislosti s autonomií. Má tím na mysli ¹⁹ „*vnitřní schopnost člověka sám se řídit*“. Právě tuto autonomii se tábory snaží zničit. Uchovat si svoji důstojnost právě znamená zabránit této destrukci. Jde o to, konat z vlastního rozhodnutí, z vlastní iniciativy. ²⁰ „*Vězni /.../ si byli vědomi /.../, že si uchovávají poslední, ne-li největší svobodu: sami se rozhodnout, jak se v té které situaci zachovají. Ti z nich, kteří to beze zbytku pochopili, zjistili, že zásadní rozdíl mezi zachováním vlastního lidství (a častěji i života) a přijetím mravní smrti (což mělo často za následek smrt fyzickou) tkví v této jediné věci: uchovat si svobodu volby chování v mezní situaci, třebaže na první pohled člověk nemá nejmenší možnost, aby ji ovlivnil.*“

Nic nemůže zbavit lidskou bytost této formy svobody, jež jí vlastně „lidskost“ propůjčuje, jež jí umožňuje za všech okolností lidskou zůstat. V koncentračním táboře můžou vzít člověku úplně všechno až na jediné: konečnou svobodu při rozhodování, jak se v daných podmínkách zachová. K tomuto názoru se přiklonil i Améry a dodává, že

---

¹⁷ Nekonečný, M.: Psychologie osobnosti. Praha, ACADEMIA 1995, s. 255

¹⁸ Tamtéž, s. 258, 259

¹⁹ Todorov, T.: V mezní situaci. Praha, Mladá fronta 2002, s. 68

²⁰ Todorov, T.: V mezní situaci. Praha, Mladá fronta 2002, s. 68

důstojnosti nelze dosáhnout pouze tím, že se člověk k něčemu vnitřně rozhodne, ale za tímto rozhodnutím musí následovat čin patrný pro druhé.

V koncentračním táborech nastávají každý den pro vězně situace, kdy už člověk nemá žádnou volbu. V takovýchto chvílích spočívá minimální důstojnost v tom, že člověk vykročí z vlastního rozhodnutí vsříc smrti, jež mu byla určena. Toto si dobře uvědomují i dozorcí v táborech. Vědí, že zvolit si okamžik a způsob vlastní smrti znamená počínat si svobodně. A právě proto je cílem tábora i popření této už tak malé svobody, a tedy i této důstojnosti.

Jak jsem již zmínila výše, jsou nedílnou součástí charakteru každého člověka postoje. Postoje jsou vlastnosti, které nejsou vrozené, ale vyvíjejí se až v průběhu lidského života a to na základě napodobování, informací či zkušeností. Utvořený postoj se vyznačuje relativně ustálenou tendencí jednat charakteristickým způsobem. *„Často jsou postoje chápány jako formy motivů, což je však zavádějící. Důležitým aspektem vztahu člověka ke světu je hodnocení, které je komplementárním procesem poznávání.“*²¹ Takovéto hodnocení čehokoliv může být vyjádřeno slovy, ale i neverbálně. Hodnocení nějaké události je subjektivní a vychází z úsudku, jak člověk oceňuje nebo neoceňuje hodnotu určitého objektu. Čím je pak hodnota objektu větší, tím je objekt pro člověka atraktivnější.

Jak už jsem uvedla, postoje vyjadřují vztah k určité hodnotě. Týž objekt může být ovšem u různých osob předmětem různých postojů, např. týž politik je někým hodnocen velmi příznivě, jiná osoba ho zavrhuje, třetí osobě je lhostejný apod.

Nesmíme se ale domnívat, že postoje odpovídají našemu chování. Mezi postoji a chováním jsou rozdíly. *„Chování, jak víme, je často adaptivní, účelné, situačně podmíněné, a proto nemusí vždy vyjadřovat skutečný postoj jedince.“*²² Nekonečný popisuje v této knize výzkum, který nám potvrzuje uvedené tvrzení. *„Americký sociální psycholog Lapierre navštívil s čínským manželským párem více než 250 hotelů a restaurací v USA a jen v jednom jediném případě byla čínskému páru odmítnuta*

---

²¹ Nekonečný, M.: Psychologie osobnosti. Praha, ACADEMIA 1995, s. 118

obsluha. Později zaslal Lapierre všem těmto navštíveným hotelům a restauracím dotazník a ve více než 90 % odpovědí uvedli majitelé těchto podniků, že Číňané jako hosté nejsou u nich žádoucí a nebyli by obslouženi.“²³

Chování vyjadřuje skutečný postoj tím méně, čím větším tlakem s hrozbou negativních sankcí za vyjádřený postoj se situace vyznačuje.

Zvláštním druhem postojů jsou předsudky. „jsou to obvykle převzaté, tradicí udržované iracionální postoje.“²⁴ Jejich předmětem mohou být etnické menšiny (cikáni, židé), ale i náboženská, politická a jiná témata, sociální a jiné problémy. Obvykle jsou živeny politickými a náboženskými demagogiemi.

2.2.3 Solidarita

V souvislosti s důstojností se autor věnuje i pojmu solidarity a jeho srovnání se starostlivostí. Solidarita je stejně jako starostlivost mravní čin, závisející na principu svobodné volby.

Starostlivost se od solidarity liší tím, že její příjemci na ni nemohou spoléhat automaticky, a vždycky jsou to jednotlivci, ne členové nějaké skupiny. Starostlivost nemůže obsáhnout všechny; dokonce ani všechny lidi v táboře. Výběr však probíhá podle jiných kritérií, než je národní, politická nebo profesní příslušnost. Každý si ji musí zasloužit jen svými osobními kvalitami.

Zvláštní formou starostlivosti je odpovědnost, jež přísluší osobám ve význačném postavení: lékařům nebo vůdcům. Ať už ale mluvíme o jakékoli ctnosti, je vždy třeba statečnosti, jelikož nejednou člověk může v takových případech nasazovat své síly nebo svůj život.

---

²² Tamtéž, s. 120

²³ Tamtéž, s. 120

²⁴ Tamtéž, s. 121

Pokud jde o důstojnost, adresátem činů je subjekt sám, popřípadě jeho svědomí. Můj čin mi má umožnit, abych si sám sebe vážil, abych se před sebou nemusel stydět. O druhé se člověk stará alespoň zčásti proto, aby naplnil svá vlastní kritéria dobra nebo, jak se také říká, z povinnosti. V této péči o druhé pak může nacházet vnitřní uspokojení. Starostlivost a důstojnost se tedy mohou docela dobře shodnout. „*Ale jak věděl už Kant, starostlivost a důstojnost mohou také stát proti sobě, neboť důstojnost je především svoboda, zatímco starostlivost tuto svobodu omezuje: jakmile připustím, aby cílem mého snažení byl někdo jiný než já, nejsem už úplně svobodný.*“²⁵

Oproti starostlivosti a odpovědnosti je důstojnost vždy a výlučně věcí jednotlivce. Nikdy ne skupiny nebo národa. A k očištění cti není pokaždé nezbytně nutná krev nepřítelů, jako je tomu ve válečných konfliktech. Tzvetan Todorov dokazuje, že podobně to vypadalo i v komunistických lágrech. „*Varlam Šalamov, který v nich prožil pětadvacet let, z čehož sedmnáct na Kolymě, patří k největším pesimistům. „Všechny lidské city: milostný cit, přátelství, žárlivost, láska k bližnímu, milosrdenství, touha po slávě, poctivost, všechny tyto city nás opustily spolu s masem, o které nás připravilo dlouhé hladovění. /.../ Tábor byl velkou zkouškou mravních sil člověka, obyčejné morálky, a devadesát devět procent lidí v této zkoušce neobstálo. /.../ Podmínky v táboře lidem nedovolí, aby zůstali lidmi, tábor má jiné poslání.“ Tam končil veškerý morální život, konstatuje i Jevgenija Ginzburgová, která prožila na Kolymě dvacet let. „Lidská bytost dohnaná různými podobami nelidského života k nejhoršímu /.../ ztrácí postupně všechny nabyté pojmy dobra a zla. /.../ Z hlediska morálky jsme byli nepochybně mrtvi.“ Myslí-li člověk pouze na to, aby přežil, jediné, co uznává, je zákon džungle, to znamená neexistence jakéhokoliv zákona a jeho nahrazení brutální silou.*“²⁶

Hlavním důsledkem této převahy pudu sebezáchovy nad morálními postoji je naprostá absence soucitu s utrpením druhého. Člověk v takové situaci postrčí svého bližního do zkázy, jen když si tím může vlastní život trochu ulehčit.

---

²⁵ Todorov, T.: V mezní situaci. Praha, Mladá fronta 2002, s. 111

²⁶ Tamtéž, s. 38

„Ella Lingens-Reinerová, vězenkyně původem z Rakouska, píše ve svých vzpomínkách z Osvětimi o setkání s jinou lékařkou, Židovkou Enou Weissovou, která vykládala svou životní filosofii takto: „Jak se mi daří zůstat v Osvětimi naživu? Moje zásada: nejdřív jsem já, pak já a pak zase já. Potom není nic. Pak znovu já a až potom všichni ostatní.“²⁷

Tento citovaný výrok je pokládán za nejpřesnější vystižení mravního zákona v Osvětimi. Lingens-Reinerová nicméně vzápětí dodává, že tato žena svou zásadu den co den porušovala a pomáhala desítkám a stovkám jiných vězňů.

Jednat z pocitu solidarity se svou skupinou je bezesporu mravní čin. Schází v něm svobodná volba a člověk se v posuzování věcí řídí hlediskem zvláštního, nikoli obecného. Pocit solidarity se svou skupinou znamená vylučování těch druhých. Jeho obětí jsou tedy cizinci – v jakémkoli slova smyslu. Nováček, dokonce i v táboře, se zprvu potýká s nevraživostí již ustavené skupiny: nepouštějí ho mezi sebe, aby neohrozil dosažené výhody.

Nejednoho člověka už asi napadla v souvislosti s problematikou koncentračních táborů otázka, jestli vůbec v takovémto prostředí platily nějaké morální zákony, popřípadě, kam se poděly.

Anna Pawelczyńska, která přežila Osvětim, píše, že Desatero nikam nezmizelo, jen jejich výklad se pozměnil. Zabít člověka mohlo být z mravního hlediska zcela v pořádku, když se tím zabránilo bezcitnému vrahovi v dalším řádění. Falešné svědectví se mohlo stát úctyhodným činem, jestliže umožnilo záchranu lidských životů. Milovat bližního svého jako sebe sama byl přehnaný požadavek, ale snažit se neubližovat už ne.

Tábory údajně prokázaly, že chování lidského jedince závisí na okolních podmínkách a ne na jeho vlastní vůli. Život je válka všech proti všem. V táborech převládá filosofie, že pokud se vytvoří příslušné podmínky, to znamená maximální tlak, musí se dosáhnout vytčeného cíle. Hlad, zima a nucené práce přetvoří lidské bytosti do podoby, jakou si přejí držitelé moci. Rousseau říkal, je sice možné přinutit rostliny, aby

---

²⁷ Todorov, T.: V mezní situaci. Praha, Mladá fronta 2002, s. 41

rostly vodorovně, ale necháme-li je na pokoji, porostou vzhůru. Je-li člověk mučen, neprokáže svou pravou totožnost.

„*Jorge Semprun, který přežil Buchenwald, píše: „V táborech se z člověka stane zvíře schopné okrást kamaráda o chleba, dohnat ho k smrti. Ale v táborech se z člověka stane také všemu odolávající jedinec schopný rozdělit se o kousíček chleba, o poslední dech, aby pomohl kamarádům.*“²⁸ Pokud se tedy vnější tlak stane subjektivně nesnesitelný, končí možnost volby a člověk byl zbaven možnosti zachovat si důstojnost. Tuto hranici má však každý člověk jinde.

Ve své knize, *V mezní situaci*, představuje Tzvetan Todorov rakouského židovského intelektuála Jeana Améryho, vlastním jménem Hanse Maiera, a jeho pohled na lidskou důstojnost. Jeho vymezení pojmu důstojnost prošlo několika proměnami. Nejprve přišel na to, že každý si pod tímto pojmem představuje něco jiného. „*Pro jednoho to znamená možnost každodenní hygieny, pro druhého obcování v mateřském jazyce, pro třetího právo svobodného projevu, pro čtvrtého právo vybrat si sexuálního partnera podle své libosti.*“²⁹ Další příklady vzniknou, vezmeme-li si na pomoc oblast filosofie: „*neříkal snad Pascal, že veškerá důstojnost člověka spočívá v myšlení“?, a Kant, že důstojnost znamená nespátřovat v lidské bytosti pouhý prostředek, nýbrž i cíl? Nezastával Caus názor, že jediná důstojnost člověka spočívá v „tvrdošíjně vzpouře proti jeho údělu“?*“³⁰

Vlastní interpretace Améryho však zní již trochu jinak. Jemu samotnému se důstojnost jeví jako forma společenského uznání. Zjednodušeně bychom mohli říci, že společnost stanoví, zda je jedinec důstojný či nedůstojný. Pokud společnost jedinci důstojnost upírá, nemá tvrzení takového jedince, který říká sám o sobě, že je důstojný, žádný smysl a žádné opodstatnění. Co ale tehdy, jestliže člověka společnost zásadně

---

²⁸ Todorov, T.: *V mezní situaci*. Praha, Mladá fronta 2002, s. 47

²⁹ Tamtéž, s. 66

neuznává, jako tomu bylo v případě Židů v nacistickém Německu? V takovém případě podle Améryho důstojnost znamená bojovat proti společnosti. Améry vypráví tuto příhodu: „V Osvětimi ho uhodil jeden z kriminálních vězňů, obrovský Polák Juszek. Améry, aby si zachoval důstojnost, mu dá ránu pěstí do obličeje – načež ho Juszek ještě surověji zbije; on toho ale nelituje. „Mé tělo v okamžiku, kdy se vypnulo k úderu, představovalo mou fyzickou i metafyzickou důstojnost. /.../ Tím úderem do tváře člověka jsem dal své důstojnosti konkrétní společenskou formu.“³¹ Améry tedy neupírá člověku možnost, aby o uznání společnosti bojoval. Právě v takovém jednání spatřuje důstojnost.

Jak jsem se zmínila výše, přisuzoval Améry důstojnosti nutné společenské uznání. Při tomto tvrzení může někomu vyvstát otázka, zda touto myšlenkou o důstojnosti, nezaměňuje Améry důstojnost za čest. Pojmu cti se budeme podrobněji věnovat v následující části.

---

³⁰ Todorov, T.: V mezní situaci. Praha, Mladá fronta 2002, s. 66

³¹ Todorov, T.: V mezní situaci. Praha, Mladá fronta 2002, s. 67

2.3 SOCIOLOGICKÝ POHLED NA DŮSTOJNOST

Důstojnost vyjadřuje morální vztah člověka k sobě samému a vztah společnosti k němu. Na jedné straně je uvědomění si vlastní osobnosti formou sebeuvědomění a sebekontroly osobnosti. Vytvoření a udržení vlastní důstojnosti předpokládá realizaci příslušných mravních činů. V tomto smyslu je chápání vlastní důstojnosti spolu se svědomím a ctí jedním ze způsobů, jak si člověk uvědomuje svou zodpovědnost před sebou jako osobností.

Na druhé straně si důstojnost osobnosti vyžaduje i od jiných lidí úctu k ní a uznání práv patřících člověku.

Pohled na důstojnost se v průběhu vývoje společnosti měnil. Za základ důstojnosti osobnosti byla společností pokládána nezávislost od společenských vazeb a její zdroj byl hledán v nějaké nadpozemské podstatě člověka.

Existencialismus přišel s myšlenkou, že důstojnost osobnosti nesouvisí s funkcemi, které ve společnosti plní, ale pramení ze smyslu jejího bytí, které však nelze analyzovat rozumem.

Další pojetí důstojnosti nám přibližovalo osobní důstojnost jako vyjádření vyššího stupně historického vývoje člověka, který odpovídá určitým podmínkám jeho společenské životní činnosti.

V období feudální společnosti byla důstojnost člověka ohraničená výlučně jeho stavovskou ctí, která ponechávala velmi málo místa pro jeho vlastní osobní důstojnost

V pozdější době byla důstojnost osobnosti nejprve ztotožňována se seberealizací člověka osobními schopnostmi a podnikavostí, nezávisle na jeho stavovské příslušnosti. Skutečnost však ukázala, že i tato důstojnost se určuje společenským postavením a soukromým vlastnictvím.

Jak jsem se zmínila výše, dnešní pojetí lidské důstojnosti velmi úzce souvisí s pojmy, jako je *čest*, *svědomí*, ale také s pojmem *ctnost*. Proto bych se chtěla zmínit i o těchto pojmech, a alespoň trochu je přiblížit.

2.3.1 Čest

Čest vyjadřuje podobně jako důstojnost vztah člověka k sobě samému a vztah společnosti k člověku. Na rozdíl od pojmu důstojnosti je morální hodnota osobnosti v pojmu cti diferencovanější, je spjatá s konkrétním společenským postavením člověka, s druhem jeho činnosti a morálními zásluhami, které se mu přiznávají. Představa o důstojnosti člověka se zakládá na principu morální rovnosti všech lidí: každý člověk má možnost chovat se mravně. Pojem cti zase naopak. Diferencovaně hodnotí lidi podle toho, zda mají dobrou pověst či naopak. V souladu s tím si čest vyžaduje od člověka, aby si udržel reputaci, kterou má on sám nebo jeho kolektiv.

Pokud čest přikazuje člověku uskutečnit morální činy kvůli potvrzení svých nebo kolektivních zásluh vůči společnosti, potom důstojnost vyžaduje od každého člověka, aby dělal vše pro blaho společnosti nezávisle na tom, jaké jsou jeho předcházející zásluhy a jaký je konkrétní druh jeho činnosti.

Pojem cti předpokládá ve vztahu k člověku takovou míru úcty, kterou si zasloužil. Důstojnost člověka spočívá na stejném právu každého na úctu ze strany společnosti.

Ani v archaických společnostech není čest něčím čistě vnějším. „*Dodnes řekneme o člověku, který si ji nějak poškodil nebo nedokázal obhájit, že „ztratil tvář“.* Ve stejném smyslu znamená „*tvář*“ právě osobní čest i u beduínů a staré irské zákony zmiňují „*cenu tváře*“, tj. pokutu, kterou musí zaplatit, kdo se dotkl něčí cti.“³² Pro archaické společnosti bylo povinností bránit svoji čest v souboji. Souboj totiž nepředstavoval žádné odškodnění ani trest, jelikož zahynout při něm mohl stejně tak i

---

³² Sokol, J.: Filosofická antropologie. Praha, Portál 2002, s. 177

poškozený. Ostatně i obecné přesvědčení, že jsou z povinnosti bránit čest tímto způsobem vyloučeny nejen ženy, ale také duchovní osoby, nasvědčuje spíš tomu, že péče o čest je jakousi soutěží o místo ve společnosti.

Těžiště cti jako původně spíše společenského a veřejného pojmu se později přesouvá jinam. Od toho, zač mne pokládají jiní, se posouvá k tomu, zač se pokládám já sám. Podobným vývojem prošlo i slovo „svědomí“: původně „svědecká výpověď“ a „společné vědomí o něčem“ se stávají vědomím o vlastním činech a nakonec o vlastní odpovědnosti. Ale zatímco svědomí si může člověk zatížit jen vlastním jednáním nebo nejednáním, čest člověka může být ovlivněna i zvenčí. Tak může pomluva poškodit pověst člověka, a tedy i jeho čest, kdežto mého svědomí se dotknout nemůže.

„Vážnější nebezpečí však cti hrozí, pokud se člověk nebude o svou vlastní čest starat. Taková starost o čest může začínat sledováním vlastního jednání.“³³ Čest se totiž netýká jen přítomné chvíle, ale života jako celku. Čest ohrožují i minulé jednání, zejména pokud se za ně stydím, byl bych raději, kdyby se nestala a snažím se je tedy nějak skrýt. Už samo podezření, že člověk cosi ze své minulosti skrývá, na cti rozhodně nepřidá: nejspíš dobře ví, proč to dělá. Svoji minulost člověk změnit nemůže, ale může se k ní čestným způsobem postavit: může si ji přiznat. Ani problematické činy minulosti nemusí totiž čest člověka příliš ohrozit, pokud se k nim jako takovým sám přiznává: ostatně i u soudu platí přiznání za polehčující okolnost.

---

³³ Tamtéž, s. 178

2.3.2 Svědomí

Co se týče pojmu *svědomí*, uvedla bych jej definicí, která pojem svědomí výstižně definuje.

Svědomí charakterizuje schopnost osobnosti vlastní sebekontroly, samostatně pro sebe formulovat morální povinnosti, vyžadovat od sebe jejich dodržování a vykonávat sebehodnocení svých činů.

Svědomí se projevuje nejen ve formě rozumového uvědomění mravního významu uskutečňovaných činů, ale také ve formě citových zážitků, např. ve výčitkách svědomí.

Na základě dané definice můžeme říci, že svědomí je subjektivní uvědomění povinnosti a zodpovědnosti vůči společnosti. Forma tohoto uvědomění je taková, že vystupuje jako povinnost a zodpovědnost člověka před sebou samým.

2.3.3 Ctnost

I *ctnost* má své kořeny hluboko v historii. Řekové měli pro pojem ctnosti označení *areté*, což znamenalo to nejlepší, co v člověku je nebo má být, ale také zdatnost a síla konat dobro.

Ctnosti jsou ustálené sklony řídící naše myšlení a jednání. Vnášejí řád do lidského života i společnosti. Ctnost je úžasná schopnost, s níž člověk činí základní rozhodnutí jakoby mimochodem, bez zvláštního úsilí, takže se i vnějšímu pozorovateli zdají vlastně samozřejmá. „*Bystří pozorovatelé a životopisci takových lidí se shodují v tom, že je charakterizuje právě lehkost a jakási samozřejmost, která je ovšem zřejmě získaná dlouhým soustavným úsilím.*“³⁴ Ctnostný člověk je člověk, který soustavně pečuje o svoji čest a o své svědomí.

---

³⁴ Tamtéž, s. 180

Pojem ctnosti bychom měli odlišovat od mravních a etických pravidel. Ta jsou nutnou součástí každé kultury a žádná společnost bez nich nemůže být. Tím by ovšem neměl vzniknout dojem, že kdo se podle nich řídí, dosáhl už všeho, čeho člověk dosáhnout může. Ctnostnému jednání nejde totiž jen o udržení základní úrovně slušnosti, nutné pro lidské spoluzítí, nýbrž o čest a svědomí, o dobré a ještě lepší jednání. Nechce vyhovět normě, ale vyniknout nad ni.

„Ctnost můžeme považovat za synonymum zdatnosti.“³⁵ Se zdatností potom velmi úzce souvisí ctnost, jež je ve všech kulturách považována za ctnost základní, a to statečnost: bez ní jsou všechny ostatní dobré stránky člověka stále ohroženy.

Jako první systematizoval hlavní ctnosti, řídící základní části duše, řecký myslitel Platón. Byla to *moudrost*, která řídí rozumovou složku duše, *statečnost*, jež řídí vznětlivou složku duše a *uměřenost*, která řídí žádostivou složku duše. Završující ctností byla podle Platóna *spravedlnost* a ostatní ctnosti vycházejí z těchto hlavních.

Platónovu klasifikaci dále rozvinul Aristoteles, středověká etika ji upravila a předala moderní etice.

Dodnes se ctnosti dělí na základní mravní ctnosti (*moudrost, spravedlnost, statečnost a mírnost*) a ctnosti teologální, z nichž základní jsou *víra, naděje a láska*. Mravní ctnosti nejsou dány automaticky. Rodí se, rostou (či naopak slábnou) v závislosti na výchově a vědomém uplatňování v praxi.

Při hledání definice pojmu ctnost jsem narazila také na pojem občanské ctnosti a myslím si, že nebude na škodu, když si ho přiblížíme také.

---

³⁵ Tamtéž, s. 179

Občanská ctnost spočívá zvláště na ochotě občanů nadřadit obecné blaho nad vlastní soukromé zájmy. Občanská ctnost má své klasické, křesťanské a moderní pojetí.

V klasické (antické) tradici občanská ctnost zahrnuje vlastenectví, bezpodmínečnou poslušnost zákonům obce, oddanost jejímu náboženskému kultu, schopnost sebeomezení a krajního sebeobětování. Pro toto pojetí občanské ctnosti je charakteristické takřka úplné splynutí soukromého zájmu se zájmem veřejným.

Křesťanské pojetí občanské ctnosti zahrnuje vedle požadavků sebeobětování a skromnosti také důraz na rozjímání a podřízenost Bohu.

Pro moderní pojetí občanské ctnosti je příznačné její vymezování vůči individualismu. V kontrastu s klasickým pojetím je však do stejných hodnotových souřadnic vedle občanské ctnosti vřazována také svoboda občanů jako prostor pro osobní autonomii subjektů.

V současnosti převládá v pojmání občanské ctnosti především důraz na aktivní účast občanů na rozhodování, na toleranci a ochotu ustoupit od svých individuálních zájmů ve prospěch sjednaného kompromisu. Nejnověji se rovněž poukazuje na omezení vlastní spotřeby s cílem chránit přírodní bohatství.

2.4 TEOLOGICKÝ POHLED NA LIDSKOU DŮSTOJNOST

Diskuse o důstojnosti lidského života se dnes vede se zcela novou intenzitou. Neustále ji ožívují snahy parlamentů různých zemí vytvořit zákony pro regulaci potratů, euthanasie atd. Vždy se při tom jednalo o zcela základní otázku hodnoty lidské existence.

Když křesťanství proniklo řecko-římského kulturního prostoru, přišli křesťané s podstatně jinými názory na člověka, než jaké se uplatňovaly v zákonodárství velkých antických států. Křesťané vycházeli z biblických zpráv o stvoření, které člověka líčí jako obraz Boha. „*Toto pojetí člověka posílila antropologie Nového zákona, která důrazně hájí rovnost Židů a Řeků, rovnost otroků a lidí svobodných, rovnost muže a ženy. Tak rané křesťanství přímo revolucionalizovalo antické modely myšlení: otroky povýšilo na „bratry v Kristu“, ženy stavělo do čela obcí, bojovalo proti umělým potratům a tehdy častému usmrcování dětí.*“³⁶ Křesťané nechtěli přijmout znevažování člověka, projevující se například tím, že se lidé bavili zápasy gladiátorů, že otec mohl volně nakládat s příslušníky své rodiny anebo vítěz bitvy se zajatci.

Vše vycházelo z hlubokého přesvědčení o ceně a důstojnosti člověka, jenž byl stvořen Bohem a vykoupen Kristem.

Stejně jako bylo od počátku pro křesťany závazné mít vysoké mínění o důstojnosti člověka, ani dnes nemůže křesťan pouze přihlížet, jestliže se lidský život opět znevažuje. Zde se nabízí otázka umělého potratu, lehkovážného přístupu k novým možnostem umělého oplodnění, ale i problematika euthanasie. Pokroky medicíny, techniky i hospodářství stále naléhavěji kladou otázku, jakou cenu pro nás člověk má.

---

³⁶ Rotter, H.: Důstojnost lidského života. Praha, Vyšehrad 1999, s. 9

2.4.1 Co je člověk?

„Člověka bychom mohli popsat jako jednající bytost, jako jazykovou a dějinnou bytost, jako kulturní bytost, jako tvůrce umění, vědy, techniky...“³⁷ To všechno jsou znaky, jež příslušejí jen člověku a dostatečně ho odlišují od všech ostatních věcí.

Otázkou však je, zda můžeme podstatu člověka jednoznačně postihnout. Člověk se musí sám uskutečňovat, musí svou vlastní podstatu svobodně rozvíjet. To platí o vzniku, růstu a činnosti jednotlivce i o vývoji a proměnách lidstva v dějinách, o rozvoji dějinných kultur.

Bylo by špatné, domnívat se, že je podstata člověka uskutečněna a zjevná v embryu. Podstata je rozvinuta, teprve když má člověk vlastní vědomí, užívá svobody, realizuje lidské možnosti, rozvíjí se a vytváří kulturu. Teprve z toho je patrné, co vlastně znamená být člověkem.

Když se ptáme po podstatě člověka, nesmíme opomenout fakt, že živé bytosti projevují svou specifickou podstatu především vlastním způsobem činnosti. Specifický způsob lidské činnosti se zásadně odlišuje od způsobů činnosti jiných věcí a živých bytostí. Podstatný rozdíl spočívá v tom, že u člověka jde o vlastní vědomé výkony, které sami uskutečňujeme a prožíváme.

---

³⁷ Coreth, E.: Co je člověk? Praha, Zvon 1994, s. 127

2.5 PRÁVNÍ POHLED NA LIDSKOU DŮSTOJNOST

Z hlediska právního je lidská důstojnost nejvyšší právní hodnota v rámci ústavního řádu, základ všeobecného, osobnostního práva a základních práv. Podle čl. 10 Listiny základních práv a svobod má každý právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost. Souvisí se svobodou, vůlí, rozumem, autonomií a rovností všech lidí. Důstojnost patří k podstatě člověka, je nezcizitelná. Člověk ji neztrácí v žádné situaci. Jelikož Listina zaručuje lidem svobodu, měl by být v dnešní společnosti každý člověk svobodný. Každý má právo se svobodně rozhodovat a řešit svobodně problémové situace. Ať je jedinec v jakkoli složité situaci, vždy mu zbývá alespoň část svobody, o kterou ho nikdo nepřipraví. Právě tohle svobodné rozhodnutí, ať je už jakékoli, dělá člověka důstojným.

Uznání a respektování lidských práv a svobod je neodmyslitelným znakem každé svobodné demokratické společnosti. Jsou dnes natolik zakotvena v povědomí občanů, že dokonce ani totalitní režimy si netroufají je alespoň formálně neuznávat.

Proto i dnes platí, že lidská práva existují nezávisle na státu a že jsou státem nedotknutelná. Demokratický stát má pouze povinnost je chránit a zabezpečovat občanům jejich výkon. Mají zajišťovat důstojnost a svobodu lidské osobnosti a jsou určena všem členům společnosti. Proto z nich nemůže a nesmí být nikdo vylučován pro svůj původ, barvu pleti přesvědčení apod. K základním lidským právům patří: právo na život, osobní svobodu, bezpečnost, svobodu pohybu, pobytu, projevu, svědomí, rovnost lidí...

V naší republice jsme přijali mezinárodní Listinu základních práv a svobod, která je součástí naší ústavy.

Uznání lidských práv však znamená teprve začátek. Zůstává dlouhá cesta k tomu, aby každý člověk měl možnost užívat účinně těchto práv v zájmu skutečného osobního rozvoje i společenského dobra.

Znalost lidských práv je jako nástroj respektování a prosazování lidských práv funkční i při vytváření takového společenského ovzduší, v němž je hrubé porušování lidských práv nepřijatelné. Rozsáhlé a závažné porušování lidských práv může vyústit až ve válku.

Důležitým aspektem ochrany lidských práv je vymezení hranic práv a svobod. Je nesporné, že realizace svobody jednoho člověka může vést k porušení svobod jiných lidí. Každý je při výkonu svých práv a svobod podroben pouze takovým omezením, která stanoví zákon výhradně proto, aby bylo zajištěno uznání a zachování práv a svobod ostatních.

Neodmyslitelným znakem lidského života je svoboda, a proto bych se chtěla v krátkosti tomuto pojmu také věnovat.

2.5.1 Pojem svobody

Slova „volný“, „svobodný“ používáme v rozmanitém smyslu. Mluvíme o volném pádu tělesa, o svobodném letu ptáka, o životě živočicha na svobodě v přírodě. V antice znamenala svoboda stav „svobodných“ na rozdíl od otroka jako „nesvobodného“. Ve vztahu k člověku mluvíme o svobodě myšlení a svědomí, o svobodě náboženské, o svobodě projevu a tisku atd. To všechno znamená, že lidské myšlení, chtění a jednání není zvnějšku omezováno, že se na ně nevyvíjí nátlak. „*Svoboda v tomto smyslu se jistě vyžaduje, protože člověk se realizuje v tom, co je jiné než on, a jeho svoboda tedy vyžaduje volný, svobodný prostor pro sebeurčování a seberozvíjení.*“³⁸ Přesto to ještě nevystihuje podstatu lidské svobody, jež spočívá ve vnitřní svobodě, tj. v tom, že nejsme ve svém chtění a jednání determinováni, že nejsme determinováni ani zevnitř.

„Tomáš Akvinský proto rozlišuje svobodu od vnějšího nátlaku a svobodu od vnitřní nutnosti, jež teprve tvoří podstatu lidské svobody. /.../

---

³⁸ Coreth, E.: Co je člověk? Praha, Zvon 1994, s. 91

Naproti tomu Spinoza podává definici svobody, v níž její podstatu vymezuje jen popřením vnějšího tlaku na vnitřní nutnosti. ³⁹

V každém případě je svoboda člověka vázána předem danými závaznými hodnotami a normami. Svoboda neznamená nesmyslnou libovůli, nýbrž smysluplné seberozvíjení tím, že člověk uzná a uskutečňuje „dobro“. Jako taková je tedy svoboda vázána na dobro a jen tak dosahuje svého smyslu.

Dost často na nás doléhá trýzeň volby, nevyhnutelná nutnost volit mezi možnostmi, jež mohou mít velice závažné následky. Přemýšlíme, zvažujeme, snažíme se poznat, jak se správně zachovat – a přitom víme, že se musíme rozhodnout sami. Nikdo z nás nemůže sejmout důstojnost, ale i břemeno svobodného zaujatí stanoviska, za něž musím sám nést odpovědnost.

Takovéto pocity prožíváme především při mravních rozhodnutích. Veškerý pospolitý život lidí je podstatně určen vztahy, jež předpokládají svobodu. Dobro a zlo, právo a bezpráví, odměna a trest – u všech těchto pojmů bychom nemohli pochopit význam kdyby jejich základem nebyla zkušenost svobody. I kdybychom chtěli svobodu výslovně popřít, stále o ní víme a toto vědění nás vede ve veškerém našem chování.

Jelikož člověk žije od počátku ve společenství a nerealizuje svoji svobodu izolovaně, musí svou svobodu uskutečňovat ve vzájemném působení se svobodou jiných. To není omezení nebo zrušení svobody, nýbrž pozitivní podmínka vlastního rozvoje. Jen tím se jednotlivec dostává k lidsky správnému a odpovědnému uplatňování vlastní svobody. Musí si svobodně vážit druhých, respektovat jejich právo na svobodu, ponechávat přiměřený prostor jejich svobodě. To však také vyžaduje takový společenský řád, ve kterém by práva na svobodu jednotlivce nebyla potlačována a byl poskytnut prostor pro svobodné lidské jednání.

---

³⁹ Tamtéž, s. 91

2.5.2 Námitky proti svobodě

Známe to všichni z každodenního rozhodování a zakoušíme to především při mravním selhání nebo mravním provinění. Víme přesně, co bychom měli podle jakéhosi „vyššího“ motivu udělat, jak bychom se měli zachovat, abychom se nezpronevěřili tomu, čím vlastně jsme. A přesto tento motiv odsouváme stranou, protože nás láká něco úplně jiného. Tento fakt svědčí o svobodě našeho rozhodování. Motivační síla vyššího dobra pro nás není vždycky a nutně rozhodující.

Svoboda je nejen základní prvek lidského bytí, ale je také základní podmínkou mravního jednání. Jedině člověk je ve svém chtění a jednání svobodný. Z toho vyplývá, že uskutečňování mravního dobra a zla je svobodným úkonem člověka. Protože je svobodný, může a má se v každé situaci rozhodovat s mravní odpovědností a jednat dobře.

2.5.3 Svoboda, jak ji zažíváme všichni

V čem svoboda spočívá, co ji podporuje a co jí škodí, o tom se lze donekonečna příť. Jan Sokol se ve své knize *Antropologie a etika* dívá na svobodu zcela z jiného pohledu. Zapojuje do svých úvah také naši zkušenost se svobodou.

Jako je tomu i u mnoha jiných věcí, člověk si poprvé všimne svobody v okamžiku, kdy má pocit, že mu chybí. Bývá to v pubertě, když se mladý člověk musí vracet brzy domů a vysvětlovat rodičům, kde tak dlouho byl. První představa svobody je tedy poměrně jednoduchá: mít vlastní klíče od bytu. S touto představou mladý člověk kupodivu dlouho vydrží. Nejsou to jen rodiče a klíče, co jej omezuje. Je to také škola, výchova, napomínání a všechny možné společenské zvyky: oblečení, účes a vlasy, řeč, pozdrav, hudba a tanec – zkrátka všechno to, čím si lidé ve společnosti dávají denně

najevo, že k této společnosti patří. Mladý člověk je v určitém věku chápe jako samá omezení, a tedy něco, čeho by se chtěl zbavit.

„Svobodu jako absenci přinucení, odstranění vnějších překážek mého rozhodování a jednání najdeme i u spousty myslitelů, kteří se svobodou zabývali a zabývají. Jako „volnost, propuštění či vymanění z podřízenosti, odstranění vnějších zábran“ ji často vymezují naučné slovníky.“⁴⁰ Na pomnících svobody ji vždycky charakterizovala přetrhaná pouta a řetězy.

tom, že zkušenost odstranění zábran nebo donucování je skutečně zkušeností svobody, nemá tedy smysl pochybovat. Člověk, který ji zakusil, ji ovšem bude chtít stupňovat, mít takové svobody víc a víc. Bude tedy hledat další a další „pouta“, kterých by se chtěl zbavit.

Druhá podoba svobody se snaží tomuto omezení vyhnout. Podle ní *„svoboda znamená možnost volby“⁴¹*. Volby mezi možnostmi, které jsou různé, mezi nimiž je nějaký rozdíl. Také tuto zkušenost všichni známe, protože ji v téměř dokonalé podobě předvádí obchodní dům nebo obyčejná samoobsluha. Spousta různých věcí, a všechny na dosah ruky. Stačí si vybrat, sáhnout – a jsou vaše.

Také zkušenost svobody jako výběru a volby chce člověk ovšem stupňovat, a tak jsou i samoobsluhy stále větší a větší. Po supermarketech přišly hypermarkety, kde už musí prodavači jezdit na koloběžkách. A přece se stává, že si tam člověk chce koupit boty a přijde domů s prázdnou. „Nic tam neměli.“ To ovšem není pravda, měli jich tam stovky. Jenže jedny měly špatnou podrážku, druhé barvu, třetí tlačily a čtvrté byly moc drahé. I na ten největší hypermarket si člověk zvykne a všechno mu připadá stejné: proto se tam musí zboží čas od času přestěhovat, přeházet.

Ani svoboda jako volba z daných možností se tedy nedá neomezeně stupňovat.

---

⁴⁰ Sokol, J., Pinc, Z.: Antropologie a etika. Praha, TRITON 2003, s. 115

⁴¹ Sokol, J., Pinc, Z.: Antropologie a etika. Praha, TRITON 2003, s. 116

Třetí podoba svobody podle Sokola představuje „*hru jako setkání a střetnutí dvou svobod, které si navzájem tvoří a nabízejí své možnosti.*“⁴² Souvislost mezi hrou a svobodnou společností není nahodilá a není to pouhá metafora. Právě ve hře si lidé vyzkoušeli, že při dobrých a přísně vymáhaných pravidlech se nemusí pobít ani zmrzačit, ale mohou si všichni dobře zahrát. Díky společné zkušenosti spravedlivé, čili „férové“ hry se pak lidé nakonec odvážili prosazovat i do tvrdého života hlavní prvky hry: pravidla, nestranné soudce a snahu o spravedlnost. Proto není divu, že se i v oblasti etiky postupně vyvinula určitá obecně uznávaná a doporučovaná pravidla chování, jež se označují jako etické kodexy.

2.5.4 Etické kodexy

V rámci obecně doporučovaných norem vznikají etické kodexy. Jsou to soubory kodifikovaných norem, které přijímá určité společenství v určité době jako obecně doporučované.

Nejznámějším etickým kodexem v našich podmínkách je zcela jistě křesťanské Desatero. Etické kodexy mohou vznikat také v nově vzniklých oblastech společenského života. Často vznikají v různých profesích, které kladou na člověka specifické požadavky.

Dalším velice známým etickým kodexem je tzv. Hippokratova přísaha, jež představuje souhrn norem, na které přísahají lékaři a kterým se zavazují k určitému chování ve své profesi. Péče o nemocné, oslabené nebo trvale handicapované osoby je jistě velmi náročná na toho, kdo o ně pečuje. Etické kodexy stanovují vlastnosti členů skupiny, jejich ctnosti a v neposlední řadě i normy pro profesní povinnosti. Skupiny si tyto kodexy stanovují samy sobě.

---

⁴² Sokol, J., Pinc, Z.: Antropologie a etika. Praha, TRITON 2003, s.120

2.5.5 Problém těla a duše

„Tázání po podstatě a bytostné konstituci člověka má v duchovních dějinách podobu „problému duše a těla“.“⁴³ Říkáme, že člověk má duši a tělo. Důležité je, co se myslí „tělem“ a co „duší“ a jaký je mezi nimi vztah.

Nahlédneme-li nejprve do lidských dějin, je nápadné, že vždycky, ve všech dobách a ve všech kulturách, si člověk uvědomuje určitou dvojrozměrnost, kterou můžeme označit slovy „tělo“ a „duše“.

Můžeme například připomenout řecké učení, které preferuje myšlenku, jež říká, že tělo je hrobem nebo žalářem duše, která patří zcela jinému, totiž čistě duchovnímu způsobu bytí. V těle je jen přechodně uvězněna a má se z něho osvobodit. Pomysleme také na kult mrtvých a na uctívání předků, například v řecko-římské antice, ale i v afrických a dálnovýchodních kulturách. Mluvíme tu o víře, že duše mrtvých žijí dále a jako dobří nebo také zlí duchové působí i v současnosti.

Taková i jiná přesvědčení rozšířená v dějinách pocházejí ze základních lidských zkušeností, především ze zkušenosti života a smrti. Je podstatný rozdíl mezi živým organismem a neživým tělesem a rovněž mezi živým tělem člověka a mrtvolou zemřelého, která se sice ještě skládá z organické hmoty, ale už nežije, je mrtvá. Veškerý život na Zemi je smrtelný, všichni lidé jsou smrtelní, ať jsou nám jakkoliv drazí a blízcí. Smrtelná jsem i já se vším, co můj život naplňuje, co mu dává smysl.

Filosofická úvaha o vztahu mezi tělem a duší začíná v klasické řecké antice. Platón nechápe lidskou duši jen jako duchovní podstatu. Je to něco, co existovalo už před tímto životem, ale bylo vyhoštěno do hmotného smyslového světa a připoutáno k tělu. Aby se člověk vrátil ke své podstatě, musí se tato duchovní složka ze smyslového světa osvobodit.

---

⁴³ Tamtéž, s. 131

Aristoteles tento dualismus překonal. Podle něj duše formuje hmotu v živé lidské tělo, oživuje je a oduševňuje.

„Dualismus je cizí i biblickému učení o člověku. Starozákonní výraz, který byl překládán do řečtiny jako „psyché“, neznamená duši odlišenou od těla a od tělesného života, nýbrž prostě životní sílu.“⁴⁴

V novověkém myšlení nastává problém, jehož základem je fakt, že tělo a duše jsou chápány jako zcela rozdílné substance.

„Proti dualistickým teoriím zde stojí teorie monistické, které se snaží dvojnost těla a duše převést na jednotný princip. Podle této teorie je i člověk chápán tak, že jedna a tatáž skutečnost se projevuje dvěma dimenzemi, rozprostraněností těla a vědomím duše.“⁴⁵

Člověk je především hmotné těleso, které je podrobno zákonům hmotné skutečnosti jako každé jiné těleso, zákonům prostoru a času, gravitaci... Skládá se z týchž chemických prvků jako ostatní věci ve světě. Toto hmotné tělo je však oživeno. „Tělo“ je živý organismus, který je v protikladu k mrtvému tělu a k anorganické hmotě. „V životě člověka pak rozlišujeme vitální a senzitivní život. Vitální (vegetativní) život máme společný s rostlinami. Senzitivní (smyslový) život má člověk společný s živočichy. Má smyslové orgány a uvědomuje si počítky jako vjemy.“⁴⁶

---

⁴⁴ Coreth, E.: Co je člověk? Praha, Zvon 1994, s. 134

⁴⁵ Tamtéž, s. 137

⁴⁶ Tamtéž, s. 141

3. EUTHANASIE A LIDSKÁ DŮSTOJNOST

Říká se, že světu vládnou lidé. Ale ani člověk nedokáže zastavit všechno. Nedokáže zabránit počasí, aby produkovalo deště. Nedokáže zabránit Zemi, aby se točila kolem Slunce. Nedokáže zabránit času, aby plynul. A nedokáže ani zastavit věčné umírání lidí. Co je vlastně údělem člověka? Proč vlastně žijeme? Na každou z těchto otázek existují tisíce odpovědí, ale která z nich je správná?

Vždyť ani zákon nezabrání smrti. Lidé se rodí a zase umírají. A tento životní vodopád, na jehož začátku se narodíme a konci umíráme, se nikdy nezastaví. Nemůžeme ovlivnit kdy, kde a komu se narodíme, ale můžeme si do jisté míry vybrat, kdy zemřeme. Úvahami o smrti se lidstvo zabývalo již ve velice dávné minulosti. Názory na ni se mění. S každým novým dnem, měsícem i rokem se na ni díváme jinak. Náš stát zakazuje dobrovolnou smrt i umírajícímu. Ale je to tak správně? Jsme oprávněni nutit člověka, jemuž se jeví jeho život nedůstojný, aby žil dále bez chuti do života, bez jakéhokoli cíle?

Zcela účelově se zde dotýkám problematiky euthanasie, jež patří nesporně k tématům diskutovaným v souvislosti s lidskou důstojností. Především v posledních letech si nemálo lidí položilo otázku, zda je eutanazie zásahem do důstojnosti člověka nebo naopak, zda právě euthanasie představuje prostředek, jenž člověku umožňuje udržet si lidskou důstojnost. V odpovědi na tuto otázku by se zřejmě neshodli ani členové jedné rodiny, natož občané jednoho státu, a proto je euthanasie tématem, které se nás dotýká každý den a dotýkat se bude i nadále. Vždy se najdou zastánci a odpůrci. Snad tato práce pomůže alespoň některým lidem, aby si vytvořili svůj osobitý názor na to, zda euthanasie představuje zásah do lidské důstojnosti nebo naopak.

3.1 POJEM EUTHANASIE

Encyklopedie Diderot vysvětluje pojem euthanasie jako možnost dobrovolného odchodu člověka pro stáří, nemoc či jiný důvod. Podle Hanse Rottera, který se zabývá problematikou lidské důstojnosti, a tedy i euthanasie, může mít slovo euthanasie v dnešním jazykovém úzu různé významy. Mohou se jím mýnit následující případy:

„-pomoc při umírání bez zkrácení života, tedy např. běžná lékařská péče o umírajícího, kterou vykonává lékař nebo duchovní;

-upuštění od použití prostředků prodlužujících život („pasivní euthanasie“);

-mírnění bolestí prostředky, které zatěžují organismus vedlejšími účinky a urychlují proces umírání (známé analgetikum morfium může např. vést k zástavě srdce a smrti);

-přímé, chtěné a aktivními zásahy navozené zkrácení života na přání pacienta (“aktivní euthanasie“);

-úmyslně navozená smrt bez svolení nebo proti vůli pacienta (např. zabíjení nevinných v plynových komorách koncentračních táborů)⁴⁷

Já však budu euthanasii pojímat spíše jako úmyslné usmrcení jiné zejména nevléčitelně nemocné osoby na její žádost. Smyslem euthanasie je způsobit nebo urychlit smrt těžce nemocného člověka, ukončit jeho utrpení, a to na základě jeho žádosti nebo předpokladu, že by si to přál. Když se zdá člověku jeho život nedůstojný, snaží se jej ukončit. Pro někoho může být řešením takové situace sebevražda. Pokud ale člověk nemá sílu a dostatek odvahy k tomu, aby si vzal sám život a zákon mu umožňuje využít možnost euthanasie, zdá se mnohem jednodušší a lehčí požádat lékaře, aby jeho utrpení ukončil. Ne každý je schopen žít s nevléčitelnou nemocí, čekat v bolestech na nemocničním lůžku na smrt... Důstojnost člověka je něco, co dělá člověka člověkem, co jej odlišuje od ostatních organismů. Když se člověk cítí na obtíž, nedůstojně nebo závislý na svých příbuzných, kteří se o něj starají doslova jako o malé dítě, ztrácí svoji

lidskou důstojnost. Pokud mu někdo nedá nějaký smysl života, pro který by stálo žít dále, nemá pro nemocného život žádnou cenu.

Euthanasie není odůvodněna sobectvím, které se odmítá starat o trpícího člověka. Skutečný soucit se projevuje tím, že člověk spoluprožívá bolest druhého, a nikoliv, že zabije toho, jehož nemoc vlastně nemůže snést. Příbuzní by měli nemocnému spíše pomáhat a podporovat jej, i když je jeho nemoc nevléčitelná. Euthanasie může být aktivní, tj. přímé vědomí zabití těžce nemocného člověka, nebo pasivní, tj. úmyslné upření potřebných dostupných opatření zdravotní péče tam, kde existuje morální povinnost udržet život, např. odepřít potravu, vodu a zdravotní péči. Dále se rozlišuje euthanasie vyžádaná, či dobrovolná – usmrcení osoby, která o usmrcení požádala, euthanasie nevyžádaná – navrhována pro ty, kteří o ni požádat nemohou. Jde o těžce defektní novorozence, jedince s těžkou duševní chorobou, retardované, anebo osoby v bezvědomí. Euthanasie nedobrovolná je uskutečněna navzdory žádostem, aby se neprováděla.

Euthanasie je již dlouhá léta předmětem mnoha diskusí. Trestní právo České republiky i většiny ostatních zemí ji posuzuje jako trestný čin.

V literatuře je euthanasie často považována ve své podstatě za sebevraždu, i když o ni člověk sám požádá (což je její základní předpoklad). Pomineme-li hledisko křesťanské církve jakožto jednoho z nejvýraznějších činitelů utvářejících evropskou kulturu, která sebevraždu kategoricky a bez výjimky odmítá (většina ostatních náboženství ji v minimálně ospravedlnitelných výjimkách připouští či alespoň přísně nezakazují), zbude nám fakt, že většina lidí na sebevrahy pohlíží odmítavě a často jimi opovrhují s odůvodněním, že je to pouze slabošský a zbabělý útěk od problémů. Sebevražda může pro někoho představovat pohodlný únik od problémů, ale termín zbabělost by se měl myslím používat opatrně – vždyť způsobit si bolest a sáhnout si na život s vědomím, že jde o nezvratný čin, po němž následuje definitivní konec, vyžaduje podle mého hodně odvahy a odhodlání. Čímž ovšem nemám v úmyslu sebevrahy nijak glorifikovat. Jsem přesvědčena, že v mnoha, ne-li dokonce většině případů, lze najít jiné, méně osudné a rozumnější řešení. Lze ovšem pohlížet s despektem i na člověka,

---

⁴⁷ Rotter, H.: Důstojnost lidského života. Praha, Vyšehrad 1999, s. 63, 64

který v konečném stadiu nevléčitelné nemoci, v přestávkách mezi stavy hlubokého bezvědomí, trpí ukrutnými bolestmi, nebo na člověka, který ví, že z něj jeho nevléčitelná nemoc časem udělá "lidskou trosku" upoutanou na lůžko, bez možnosti se pohybovat či dokonce bez možnosti jasně myslet, a který chce, aby si jej jeho blízcí navždy pamatovali jako osobnost, jako člověka a ne jako něco, co kdysi sice bývalo lidskou bytostí, ale nyní je pouze prázdným tělem udržovaným při životě lékařskými přístroji a kilem léků?

„Sv. Tomáš Akvinský zformuloval tři základní argumenty proti sebevraždě (tedy i euthanasii):

sebevražda se přičítá přirozenému sklonu člověka, přičítá se přirozenému řádu a povinnosti lásky k sobě samému

člověk patří druhým lidem a nemá právo je připravit o svou přítomnost a aktivitu

člověk nepatří sám sobě ale Bohu; nemá právo vzít si sám svůj život, který si nedal“⁴⁸

Ne-li první dva, pak třetí Akvinského argument zaznívá dodnes. Nepopírám, že má svoji logiku, ale nedá mi to zeptat se tedy : “A měl Bůh právo člověku život dát, aniž by se ho zeptal, zda o něj vůbec stojí?” Odpověď nežádám, neboť jsem si vědoma toho, že zde již zacházím do extrémních krajností.

V podstatě se ve stejně odmítaném duchu nese také Hippokratova přísaha, kterou již po staletí musí každý lékař složit : ... *nepodám nikomu smrtící látku, i kdyby ji ode mne žádal, a ani nikomu tuto možnost nenavrhnou* .... Odpůrci euthanasie argumentují tím, že je nezákonná, zneužitelná a neetická. Otázkou ale zůstává, zda je etické člověka, potažmo pacienta, k životu nutit, ačkoli on sám se svobodně rozhodl, že z nejrůznějších důvodů už dál žít nechce.

Odpůrci však v tomto bodě přicházejí s otázkou, do jaké míry je rozhodnutí člověka trpícího nesnesitelnou bolestí (duševní i fyzickou) v terminálním stadiu rakoviny, roztroušené sklerózy či Alzheimerovy choroby a pod silným a dlouhodobým

---

⁴⁸ <http://www.seminarky.cz/search.php?srchtxt=euthanasie>

vlivem uklidňujících a bolest tlumících léků svobodné a do jaké míry je ovlivněno jeho momentální životní situací.

A vynořuje se nám další problém naznačený vlastně už ve výše zmíněné Diderotově definici. Totiž aktivní a pasivní euthanasie. Aktivní je ztotožňována s vraždou. Tím, že lékař podá pacientovi smrtící látku, byť na jeho vlastní žádost, jej vlastně “zavraždí”. Ovšem není pak “vraždou” i to, když lékař odpojí z podpůrných přístrojů tělo člověka, který má po autohavárii přerušenu míchu, nefunkční játra a těžce poškozený mozek a už tři měsíce je v komatu bez naděje, že se z něj ještě někdy probere? A je správné a morální držet téměř “násilím” při životě člověka, který sice “ještě žije sám, bez podpory přístrojů”, ale jenž si je dobře vědom, že ho léčba pouze den ode dne a s velkou šancí na zvrát a nezdár vzdaluje od jisté smrti, ačkoli on sám by už rád pokojně zemřel?

Problém euthanasie se však nevztahuje pouze na trpící lidi přestárlé či nevyлéčitelně nemocné, jak by se mohlo na první pohled zdát. Dnešní lékařská věda umí udržet při životě i nedonošené děti narozené před 26. týdnem těhotenství a vážící sotva 1500 gramů, které by ještě před dvaceti lety neměly nejmenší šanci na přežití. Není to ovšem bez následků. V dnešní době více než čtvrt milionu dětí, tj. přibližně 2/3 těch, kterým se říká supernedonošenci, trpí vážnými zdravotními obtížemi. Jsou mezi nimi lidé paralyzovaní, mají problémy se zrakem a sluchem, těžká poškození plic, chronické nemoci trávicího ústrojí, projevuje se u nich poškození intelektu. Jeden příklad – v jedné nemocnici v Los Angeles se lékařům podařilo zachránit nedonošence vážícího 400 gramů. Šest měsíců podstupovalo dítě nejrůznější operace, léčba stála přes milion dolarů. Dva týdny po tom, co si je rodiče konečně mohli odvést domů, dítě zemřelo. Takové dítě pak přece čeká zcela jiný život než jeho vrstevníky. Celý život bude muset přizpůsobit své nemoci a na plnohodnotný důstojný život zdravého člověka může vcelku zapomenout. A zde bychom se mohli opět ptát, zda má někdo právo odsoudit druhého člověka k žití takového života. Zachrání se sice život člověka, ale bude svému zachránci tento postižený jedinec vděčný nebo jej za jeho „šlechetný čin“ zatratí? Co je tedy lepší – hrát si na všemocné bohy a pokusit se zachránit za každou cenu každé dítě, přes všechna rizika možných následků a stálé hrozby neúspěchu, nebo občas nechat

alespoň část rozhodnutí na síle nejpovolanější, totiž na Přírodě, jejíž regulační mechanismy fungují již několik milionů let.

3.1.1 K dějinám euthanasie

Diskuse o euthanasii má velmi starou tradici. U řady přírodních národů byl rozšířen obyčej zabíjet přestarlé a nemocné lidi, aby byli uchráněni utrpení a aby se od nich ulehčilo společenství.

Zmínky o euthanasii najdeme i ve Starém zákoně. „V 1 Sam 31,1-4 se popisuje, jak Saul a jeho synové podlehli v boji proti Pelištejcům: „Saul řekl svému zbrojnoši: ‚Vytas meč a probodni mě jím, než přijdou ti neobřezanci, aby mě neprobodli oni a nezneuctili.‘ Zbrojnoš však nechtěl, velmi se bál. Saul tedy uchopil meč a nalehl na něj.“ – Ale v 2 Sam 1,10 vypráví jeden Amálekovec, že ho Saul povolal a nařídil mu, aby jej usmrtil. Pak se říká: „Postavil jsem se k němu a usmrtil jsem ho. Poznal jsem, že po mém pádu stejně nebude živ.“ Za toto doznání byl Amálekovec potom zabit (2 Sam 1,15).“⁴⁹ Zatímco Hippokratova přísaha euthanasii absolutně zakazuje, v Platonově Ústavě je hodnocena pozitivně. „Lékař a soudce podle ní mají povinnost „nechat zemřít ty, kteří jsou nezdraví na těle, zabít sami ty, kteří vyrostli špatně duchovně a nelze je vyléčit“.“⁵⁰ Stejně tak míní Seneca, „že nenapravitelně postižení jedinci mají být vyřazeni z lidské společnosti, jako se ze světa sprovozují poškozená novorozeňata a nemocný dobytek.“⁵¹ Starořeční vědci chápali euthanasie jako právo na dobrovolný odchod ze života, když nemoc, staroba nebo jiné okolnosti už nedovolovaly důstojný život. Právo na milosrdnou, dobrou smrt obhajoval i Sokrates a Aristoteles.

---

⁴⁹ Rotter, H.: Důstojnost lidského života. Praha, Vyšehrad 1999, s. 64

⁵⁰ Rotter, H.: Důstojnost lidského života. Praha, Vyšehrad 1999, s. 64

⁵¹ Tamtéž, s. 64

Mnohem více však evropské myšlení a vytváření morálky ovlivnilo křesťanství, které bezvýhradně odsuzuje svévolný zásah proti životu druhého i proti životu vlastnímu. Tento pohled se udržuje ve většině států dodnes.

Už renesanční myslitelé však tvrdili, že lékař má právo vysvobodit nevléčitelně nemocného pacienta z utrpení. Jde o určitý návrat k antickému pojetí.

Tomáš Morus zavádí ve své *Utopii* řeč na péči o nemocné. Je-li na ostrově Utopia nějaká nemoc nevléčitelná a trvale bolestivá, kněží a úředníci nemocného přemlouvají, aby se rozhodl pro smrt vlastní rukou nebo rukou druhých. Taková smrt je pokládána za čestnou. Pokud ji nemocný odmítne, bude až do svého konce obětavě ošetřován.

Také Martin Luther se dotýká této tematiky. „Podle něj existují d'áblem podstrčené děti, které nazývá „podloženci“ nebo „podstrčenci“. Takové d'áblové děti také označuje jako „massa carnis“ (kus masa); utopením chtěl „odvázat se na nich homicidia (vraždy člověka)“.“⁵² V díle Francise Bacona *O důstojnosti a pokroku věd* se pojem euthanasie objevuje poprvé jako terminus Technicus. Bacon říká, že u beznadějně nemocných by lékaři

„měli užít svého umění a píše k tomu, aby se umírajícím odcházelo ze života snadněji a lehčeji.“⁵³

Později se s tímto tématem setkáváme v knize Adolfa Josta, *Právo na smrt*. Jost vidí zdroj morálky v soucitu. Nevléčitelně nemocnému přísluší právo na sebevraždu nebo usmrcení na žádost. U duševně nemocných má toto právo stát. Diagnóza

---

⁵² Rotter, H.: Důstojnost lidského života. Praha, Vyšehrad 1999, s. 65

⁵³ Tamtéž, s. 65

nevyléčitelnosti stačí k tomu, aby mohlo být usmrcení vykonáno. „*Hodnota lidského života může být nejen nulová, ale i negativní.*“⁵⁴ Smrt poté přichází jako vysvobození.

Svémi účinky nejdůležitější dílo tohoto zaměření ve 20. století pochází od Karla Bindinga a Alfreda Hoche: *Svoboda k hubení života nehodného žití. Jeho rozsah a forma.* Právnick Binding a psychiatr Hoche se domnívali, že existují lidské životy, „ *které v takové míře pozbyly vlastnosti právního statku, že jejich pokračování ztratilo natrvalo všechnu hodnotu jak pro nositele těchto životů, tak pro společnost.*“⁵⁵ Binding za takové považoval nevyléčitelně nemocné a nenapravitelně slabomyslné, Hoche duchovně mrtvé „lidské skořápky“. U nevyléčitelně nemocných měla být povolena smrt na přání, u nenapravitelně slabomyslných usmrcení, o kterém jednohlasně rozhodlo příslušné grémium, pokud možno na žádost blízkých příbuzných.

Bindingovo a Hocheho dílo připravovalo cestu ideologii a praxi národního socialismu v otázce euthanasie. 1. září 1939 vydal Hitler pověstné nařízení: „*Reichsleiter Bouhler a Dr. Brandt jsou na vlastní odpovědnost pověřeni rozšířit pravomoci lékařů, kteří budou jmenovitě určeni, tak aby bylo podle lidského uvážení možné dopřát nevyléčitelně nemocným, při kritickém posouzení jejich zdravotního stavu, smrt z milosti.*“⁵⁶ Co se stalo potom je známo. Do koncentračních táborů byli posíláni a v plynových komorách zabíjeni nejen Židé, Cikáni, představitelé církví a lidé jiného politického smýšlení, ale smrtí plynem zahynuly také tisíce osob z domovů důchodců a ústavů.

Po druhé světové válce bylo téma euthanasie velmi dlouho tabu. Přetrvával dosud šok z nacistických zločinů. S odezníváním tohoto šoku se ukazuje stále silnější tendence k pozitivnímu hodnocení pomoci při umírání nebo smrti na žádost. „*Při průzkumu veřejného mínění uveřejněném v roce 1974 se vyslovilo 53 procent občanů SRN pro*

---

⁵⁴ Tamtéž, s. 65

⁵⁵ Tamtéž, s. 65, 66

přímou aktivní euthanasii, tedy pro usmrcení na žádost umírajícího; pouze 33 procent bylo proti. Ještě děsivější je, že 38 procent bylo pro usmrcení „života nehodného žití“ na žádost společnosti, stejný počet byl proti a 24 procent zůstalo nerozhodných.“⁵⁷

Od té doby se toto téma stalo zjevně ještě aktuálnějším. V současné době je v Evropě euthanasie legální v **Nizozemí** (od roku 1973) a v **Belgii**. Uzákoněna je však pouze “vyžádaná euthanasie”, tj. usmrcení osoby na její vlastní žádost. Musí být doloženo, že šlo o výslovné přání nemocného, že došlo k opětovné poradě mezi lékařem a pacientem a ke konzultaci s dalším lékařem. O tom všem vyhotoví zprávu lékař, který euthanasii provedl. Ukazuje se však, že i zde až 3000 Nizozemců ročně zemře na “euthanasii”, aniž by dali své svolení. V červnovém čísle ročníku 2000 odborného časopisu německých lékařů „Der Internist“ zveřejnil holandský lékař K. F. Gunning alarmující zprávu, shrnující jeho zkušenosti ve věci týkající se povolení euthanasie. „Nový zákon v Holandsku umožňuje, aby lékař beztrestně ukončil život pacienta, pokud se bude držet určitých směrnic. Konzultující lékař však nemusí být specialista, ani odborník na paliativní medicínu. Lékař sám vyplňuje dotazník a státní návladní zasahuje nebo nezasahuje podle toho, jak lékařova zpráva vypadá. I podle holandského práva nelze od nikoho žádat, aby se nám obvinil. Hlavní svědek, pacient, je mrtev. A lékař si může napsat, co chce. Zkrátka řečeno: nový zákon chrání lékaře a ne pacienta. Pacient, který si nepřeje euthanasii, si už není jist životem.

A je to ještě horší: mentalita smrti se v Holandsku pomalu stává v lékařské praxi normou. Internista, který chtěl přijmout na kliniku ženu s rakovinou plic kvůli nedostatku kyslíku, ji musel ujistit, že nebude podrobena euthanasii, čehož se bála. Uklidnil ji a po 36 hodinách bylo její dýchání normální a celkový stav se zlepšil. Když ošetřující lékař odešel domů, provedl jeho kolega na nemocné euthanasii a odůvodnil ji tvrzením, že nemocnice potřebuje postel pro jiný případ a pro ženu je přece jedno, zda zemře teď, nebo za 14 dní. Existují lékaři, kteří, když slyší o úspěších paliativní medicíny, říkají, že ji nepotřebují, když mají euthanasii. Když jsem řekl jednomu kolegovi, že v roce 1995 bylo 25% všech úmrtí způsobeno euthanasií, odpověděl mi, že to mělo být 100%. Mezitím se v Holandsku objevili příbuzní nemocných, kteří od lékařů

---

⁵⁶ Tamtéž, s. 66

⁵⁷ Tamtéž, s. 66

očekávají, že budou provádět euthanasii podle jejich libosti. Na příklad: očekávala se brzká smrt starého muže. Jeho syn řekl lékaři, že už si naplánoval dovolenou, jejíž termín nemůže přesunout a přeje si, aby se pohřeb jeho otce mohl konat ještě před jeho odjezdem. Lékař nato podal nemocnému vysokou dávku morfia v úmyslu zabít jej. Když se po nějaké době vrátil, aby konstatoval smrt, našel nemocného sedět na kraji postele, zcela klidného. Konečně dostal dost morfia, aby se utišily jeho bolesti. A tento „ošetřující“ lékař mi tuto historku sám vypravoval, jako by bylo zcela normální usmrtnit člověka, aby se vyhovělo rodině.“⁵⁸

Francie – donedávna nesmiřitelný odpůrce. Nyní euthanasii asi povolí ve výjimečných případech (nevléčitelná nemoc, symptomy odolávající prostředkům proti bolesti), každý případ musí být posouzen individuálně soudcem. Na výsledku se však asi moc nezmění. Důvod? Podle francouzského Národního výboru pro etiku se stejně každý rok ve Francii provedlo asi 2 000 euthanasíí “tichou dohodou” – bez jakéhokoli záznamu či doprovodné procedury.

Německo protestuje proti zavedení euthanasie zejména z historických důvodů.

Velká Británie euthanasii i nadále tvrdě odmítá.

Rusko se taví záporně k uzákonění euthanasie hlavně ze sociálních důvodů.

V **USA** byl už v roce 1906 v Ohiu připravován zákon o legalizaci euthanasie, lékaři však podobné snahy odmítli a zákon nebyl nakonec přijat. Dnes je euthanasie v USA nezákonná (kromě Oregonu).

---

⁵⁸ <http://teologicketexty.cz/index.php?a=archiv&s=clanek&kod=20050...>

3.2 ATEISTICKÝ POHLED NA EUTHANASII

Pokud jde o psychologický postoj pacienta k euthanasii, jsou zde, jak jsem se už zmínila, značné shody se sebevraždou. Z etického hlediska není v každém případě velký rozdíl, jestli někdo na sebe vztáhne ruku přímo, nebo jestli poprosí lékaře o smrtící injekci.

Psychologická vyšetření ukazují, že kladný postoj zdravého člověka k euthanasii většinou nevydrží ve stadiu těžké nemoci. Když by se smrt na požádání mohla stát pro člověka aktuální, nechce o ni slyšet. *„Nejčastěji ještě představuje výjimku skupina pacientů, kteří se cítí izolovaní a lidsky opuštění.“*⁵⁹ Pro ty je přání euthanasie vlastně výkřikem o pomoc v životě. Člověk se cítí osamělý a má pocit, že jeho život ztratil veškerý smysl.

Euthanasie je proto zpravidla aktem zoufalství, stejně jako sebevražda. Nemocný chce odejít ze života, protože jej už nemůže unést.

*„Někteří zkušení lékaři se shodují na tom, že žádost o euthanasii není nemocným téměř nikdy míněna doslova. Je podle nich – až na velmi řídké výjimky – vlastně žádostí o lepší pomoc.“*⁶⁰

Často je v této souvislosti přeceňován problém bolesti, zvláště zdravými lidmi. Ve skutečnosti mají strach z umírání. Domnívají se, že euthanasií lze tento znepokojující problém odstranit. Dnes můžeme ovšem téměř vždy bolesti lékařsky účinně tišit. Je ale možné, že si pacient vůbec nenechá mírnit bolesti nejsilnějšími prostředky, protože chce zabránit přílišnému poškození svého vědomí. Může se ale také stát, že pacient nařká na silné bolesti především proto, že má pocit, že se mu nedostává dostatečná péče.

V každém případě lze euthanasii pokládat stejně jako sebevraždu za akt agrese proti sobě samému. V obou případech jde o agresivní pohrdání lidským životem, totiž vlastním.

---

⁵⁹ Rotter, H.: Důstojnost lidského života. Praha, Vyšehrad 1999, s. 67

⁶⁰ Rotter, H.: Důstojnost lidského života. Praha, Vyšehrad 1999, s. 68

Když se však tato problematika promyslí také z právního hlediska, ukáže se, jaké nebezpečí nelidskosti hrozí v případě povolení euthanasie.

Bezpodmínečným předpokladem euthanasie je předně svobodné rozhodnutí pacienta. Pouze pokud si to pacient přeje, přicházela by euthanasie v úvahu. Jak je ale možné poznat vůli pacienta? Požaduje-li nevléčitelně nemocný snad pod vlivem silných léků usmrcení, pak není v dostatečné míře pánem svých vlastních rozhodnutí. Podle zákona by nebylo přípustné, aby osoba v takovém stavu vyřizovala právní záležitosti závažnější povahy.

Bylo proto navrženo, aby byla euthanasie dovolena pouze tehdy, když se pro ni dotyčný rozhodne mnohem dříve. Tady se ale také objevují další pochybnosti. Nikdo nemůže přece vědět, zda si člověk přeje skutečně euthanasii i v současnosti. Je docela možné, že by nyní rád žil dále, kdyby se o něj někdo dostatečně staral a pomohl mu najít v životě opět smysl.

„Těžce nemocný se z psychologického hlediska v mnoha ohledech podobá dítěti. Často, když sedí dítě v zubařském křesle a zubař začne vrtat, dítě by nejraději uteklo. Když se mu ale pomůže tuto situaci přestát, je znovu veselý a vděčný za svůj život.“⁶¹
Podobně tomu může být také u těžce nemocného člověka.

Euthanasie je také v rozporu se základním lidským právem na život. Toto právo se v průběhu dějin všeobecně uznávalo a v každé zemi se chránilo právem a jeho tresty. V tomto století se zcela jednoznačně uznalo a formulovalo a to po roce 1948, když se ukázalo, v jakém rozsahu byla lidská práva totálně tupena. Všeobecná deklarace lidských práv byla vypracována jako základní dokument vyjadřující poslání Spojených národů a pokud jde o lidský život, konstatuje, že základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě je uznání přirozené důstojnosti a rovných a nezcizitelných práv všech členů lidské rodiny. Přirozená důstojnost znamená, že hodnota lidského života je vnitřně dané a je znakem jeho hodnoty. Nezcizitelný znamená, že toto právo nelze nikomu vzít ani se ho vzdát. Deklarace také vyhláší, že každý má právo na život a že všichni jsou si před zákonem rovni a mají právo na stejnou ochranu zákona bez jakéhokoliv rozlišování.

Zákonné povolení euthanasie může snadno vést k těžkému nátlaku okolí na pacienta. Pokud např. pacient potřebuje delší a nákladnější péči, může lehce dospět k názoru, že by jeho příbuzní byli rádi, kdyby svůj život již ukončil. Řada příbuzných takový postoj mnohdy naznačuje. Člověk by mohl nabýt přesvědčení, že už nemá nárok na hodnotný život, a právě to by jej nakonec mohlo dohnat ke smrti. Je tedy třeba uvážit, že pacient se k euthanasii v zásadě nikdy nerozhodne docela nezávisle na rodinných příslušnících, nýbrž že při tom hraje směrodatnou roli kvalita jeho mezilidských vztahů.

Z právního hlediska je další obtíží to, že se zde těžko prokazuje zneužití a vina. Kdo chce jednoznačně dokázat, zda lékař provedl u pacienta euthanasii na jeho skutečné přání, nebo zda se pro ni rozhodl v situaci, kdy pacient nebyl duševně zdravý. Pokud se právně připustí euthanasie, chápaná jako usmrcení pacienta na jeho vlastní výslovnou žádost, mohou z toho vyplynout nebezpečné důsledky. Když totiž někdo může požadovat smrtící přípravek při plném vědomí, není pak jasné, proč by se tato domnělá milost nemohla prokázat také pacientovi, kterému se podle přesvědčení lékaře jasné vědomí již nikdy nevrátí. Pokud se někdy přistoupí na to, že existuje život nehodný žití, který by měl být ukončen, může časem dojít až k zabíjení narozených, těžce postižených dětí nebo k posílání starých lidí, kteří pro hospodářství představují jen zátěž, na smrt. Přesně tak, jak se to v mnoha případech stávalo ve Třetí říši.

---

⁶¹ Rotter, H.: Důstojnost lidského života. Praha, Vyšehrad 1999, , s. 69

3.3 TEISTICKÝ POHLED NA EUTHANASII

V evropské společnosti je stále převládajícím náboženstvím křesťanství. Jelikož mluvíme o širokém náboženském systému, nepřekvapí snad nikoho, že i křesťanství má svoji etiku, podle níž si utvářejí stoupenci tohoto náboženství svá stanoviska k nejrůznějším tématům. V neposlední řadě sem patří i kontroverzní téma týkající se euthanasie.

Křesťanství vyrůstalo z židovského nábožensko-kulturního základu. Pro židovskou etiku je centrální desatero přikázání. Vzniklo někdy kolem roku 1200 př. Kr. „*Překvapivě však nejde o příkazy a zákazy. Nezabiješ, nepokradeš, nepožádáš je oznamovací způsob budoucího času.*“⁶² Je to etika ukazující, co má budoucnost, pro co stojí za to žít. Soustředí se také kolem otázek rodiny, národa, spravedlnosti i problémů sociálních. Křesťanství tuto etiku přejímá, ale dává jí trochu odlišný nádech. Nad židovskou ideu důsledné spravedlnosti klade požadavek odpuštění, nenásilí a lásky k přátelům.

křesťanství se říká, že je etikou lásky. Míní se tím konkrétní lásky k člověku v nouzi a jedině skrze tuto lásku k nemocným, hladovým...se člověk může setkat s Bohem. Úcta k lidské důstojnosti i v těch nejponíženějších situacích lidské bezmoci je novým prvkem, který křesťanství vneslo do dějin. Na tomto základě se začíná budovat sociální pomoc.

Teologické odůvodnění odmítnutí euthanasie nemá podobu přísného rozumového argumentu. Dnes už také nepřesvědčí každého, když se řekne, že euthanasie a sebevražda jsou zakázány proto, že pouze Bůh je pánem nad životem a smrtí. Proti tomu by se totiž dalo argumentovat, že Bůh přece stvořil člověka tak, že se může sám zabít. Jako může člověk v zásadě používat všechny své ostatní schopnosti, protože mu je Bůh dal, mohl by přece užít také této schopnosti k sebevraždě.

Křesťané považují euthanasii i sebevraždu za hřích. Život je podle nich dar od Boha a žádný člověk nemá právo tohoto daru jiného člověka (i sebe) zbavit. Nevěřící se

však mohou ptát: „Může být život darem od Boha?“ Pokud pomineme otázku Boží existence, přesto shledáme, že je to velmi zvláštní dar. Dar, o který nikdo nežádal, dar, který se nedá odmítnout. Bůh prostě předpokládá, že ví, co je pro nás dobré. To je předpokladem křesťanského učení. Podle křesťanů nemá člověk právo zbavit se daru života. Zde by ale opět mohla vzniknout námitka: „Proč ale?“ V běžném životě si přece také nakládáme s dary podle našeho uvážení. Jinak se chováme k daru, kterého si vážíme, o který stojíme, a jinak k daru, který je pro nás spíše obtíž, nemá pro nás smysl, kterého si nevážíme. Pokud bychom se chtěli dostat až ke skutečné podstatě daru, každý z nás přece moc dobře ví, že darováním se dar stává majetkem obdarovaného. Na druhou stranu všichni asi cítíme, že život není jen tak něco.

---

⁶² Adamová, L., Dudák, V., Ventura, V.: Základy filosofie, etiky. Praha, Fortuna 1998, s. 128

3.4 EUTHANASIE V KONCENTRAČNÍCH TÁBORECH

Každému z nás se při vyslovení slov „koncentrační tábor“ a „euthanasie“ vybaví nacistické zločiny páchané za druhé světové války a také otázka, zda nenavazuje prosazování euthanasie v demokratických státech na praktiky užívané Nacisty.

Nacistické pojetí euthanasie postavil do obecnějších společenských souvislostí jako první psychiatr Leo Alexander a upozornil na principy nacistické diktatury. Za hlavní příčinu nástupu euthanasie jako řešení společenských problémů pokládá *„prosazení principu racionální užitečnosti v přístupu k nemocným, tedy odklon od principu péče. Tvrdí, že k pokusům na lidech a k masovému usmrcování se dospělo pozvolnými myšlenkovými posuny. Za naprosto klíčové považuje přijetí principu, že existuje něco jako „život“, který nestojí za to, aby byl žit.“*⁶³

Hitlerova diktatura za druhé světové války způsobila mravní katastrofu. Nacistické představy o nutnosti rasové hygieny a očisty nebyly realizovány pouze pronásledováním jiných národnostních skupin. V německé lékařské vědě a praxi již delší dobu sílily teze o možnosti rozhodování o tom, čím život je z hlediska rasového škodlivý a čím nikoli. Od nástupu nacistů k moci bylo cílem vytvoření homogenního *„panského národa“*, který bude duševně i tělesně nadřazen dalším národům. Toho mělo být dosaženo na jedné straně podporou rozmnožování údajné rasové elity, na straně druhé eliminací *„rasově odlišných“*, slabých a nemocných. Toto propojení lékařství a rasové politiky totalitního režimu, kdy politici přistupovali ke společnosti jako k organismu na operačním stole a lékaři posuzovali pacienty podle jiných než lékařských kritérií, patří k nejvíce odstrašujícím rysům nacistického Německa.

V nacistickém Německu byla rozšířená praxe nucené sterilizace duševně nemocných a dalších *„méněcenných“*, stejně jako praxe jejich izolace od zbytku společnosti.

Pojem euthanasie označuje systematické vraždění duševně nemocných a jinak postižených pacientů v německých ústavech. Euthanasie probíhala v utajení, dokonce

bez opory v nacistickém právu. „Při reformě trestného práva v roce 1934 byla otázka zničení bezcenného („*lebensunwert*“) života sice otevřena, ale příslušnou komisí odmítnuta s tím, že díky zákonu o ochraně před dědičně nemocným potomstvem budou případy duševního nebo tělesného postižení velmi řídké.“⁶⁴ Od srpna 1939 probíhala registrace duševně a tělesně postižených dětí, z nichž bylo do roku 1945 - většinou smrtící injekcí - zavražděno zhruba 5 až 10 tisíc. Bezprostředně po útoku na Polsko bylo na obsazených územích a v Pomořansku povražděno zhruba 10 tisíc pacientů.

V říjnu 1939 vydal Hitler tajný výnos (datovaný k 1. září 1939) opravňující jeho tělesného lékaře Karla Brandta a Philipa Bouhlera z vůdcova kancléřství k rozšíření euthanasie na pacienty v ústavech na území Říše. Program euthanasie byl přísně tajný a byl označován jako T4 (podle berlínské adresy své centrály: Tiergartenstraße 4). Provádění akce bylo svěřeno zvláště určeným lékařům, kteří obdrželi příslušné formuláře nikoli od ministerstva zdravotnictví, ale od ministerstva vnitra, a tam také svá vyplněná hlášení odesílali. Tam se na odboru sídlícím v Tiergartenstraße 4 rozhodovalo, kdo bude odtransportován a usmrcen. Celkem existovalo v Německu šest středisek, v nichž byli pacienti nejprve stříleni a později vražděni uspávacími prostředky nebo v plynových komorách vydávaných za sprchy. Do září 1941 bylo takto usmrceno zhruba 70 - 90 tisíc lidí, které speciálně vybraní lékaři označili jako "*lebensunwerte*" - tedy nehodné života. Z psychicky nemocných byli systematicky vražděni Židé a údajní nevyléčitelní zločinci, dále pak většinou slabomyslní, epileptici a schizofrenici.

Informace o vraždění v takovém rozsahu nebylo možné utajit. Příbuzní obětí často nevěřili vymyšleným důvodům smrti, které jim byly sdělovány. Po protestech veřejnosti a především ze strany církví Hitler v září 1941 akci T4 oficiálně zastavil. Specialisté na vraždění plynem byli nyní z velké části nasazeni na východě, kde se m. j. podíleli na masovém zabíjení Židů. Proces euthanasie tak byl významným krokem na cestě ke "*konečnému řešení židovské otázky*".

I přes oficiální ukončení akce T4 pokračovalo vraždění psychicky a tělesně postižených i nadále, především v době leteckých náletů na Německo v letech 1943 - 1944, kdy byla řada ústavů vyklizena. Také na obsazených sovětských územích bylo

---

⁶³ <http://www.obcinst.cz/clanek.asp?id=578>

zavražděno velké množství pacientů. Přesný počet obětí euthanasie není znám - na norimberském procesu byl však např. odhadnut na 275 tisíc.

3.4.1 Viktor Frankl

Viktor Frankl se narodil 26. března 1905 ve Vídni, kam se krátce před jeho narozením rodina přestěhovala z Pohořelic u Brna.

S Českou republikou je V. Frankl spjat nejen původem svých rodičů, ale i četnými zážitky z letních pobytů v Pohořelicích od dětství téměř do počátku druhé světové války. V souvislosti se vztahem k naší zemi a kultuře stojí za zmínku i jeho veřejné prohlášení, že si velice váží statečnosti a charakterního chování českých lidí v koncentračních táborech, v nichž byl vězněn mezi roky 1942-1945.

Frankl naši zemi několikrát navštívil i v druhé polovině šedesátých let jako účastník odborných psychiatrických konferencí. V roce 1994 byl vyznamenán zlatou medailí Masarykovy univerzity v Brně a v témž roce dostal čestný doktorát Karlovy univerzity v Praze.

V. Frankl je autorem 30 knih, které vyšly v dvaadvaceti jazycích, včetně japonštiny a čínštiny. Jen kniha *Člověk hledá smysl*, která obsahuje autobiografické vylíčení zkušenosti psychologa, jež přežil koncentrační tábory, vyšla v USA již v nákladu mnoha milionů výtisků a „je po Bibli druhou nejprodávanější knihou.“⁶⁵

Knihou, které si prý sám autor nejvíce cení, je *Lékařská péče o duši*. Je základním dílem logoterapie jako moderní psychoterapeutické metody, která je v tomto díle systematicky vyložena. Přitom vznik knihy záležel vsutku jen na osudu. Viktor Frankl měl její rukopis pod svým pláštěm na rampě osvětivského koncentračního tábora. Nacistický důstojník, který prováděl selekci vězňů, Frankla donutil rukopis odhodit. Po

---

⁶⁴ <http://www.obcinst.cz/clanek.asp?id=578>

⁶⁵ Frankl, E. V.: *Lékařská péče o duši*. Brno, Cesta 1996, s. 234

návratu z vězení Frankl celé dílo znovu zrekonstruoval a bylo poprvé vydáno v roce 1946.

Ve výše jmenované knize se V. Frankl zabývá problémem euthanasie, ale nejen ve smyslu pomoci při umírání, ale i ve smyslu smrti z milosti. *„Právě pomoc při umírání nebyla pro lékaře nikdy problémem; zmírnění eventuálního utrpení při umírání podáním medikamentů je pro ně samozřejmé. Lékař je lidskou společností povolán k tomu, aby pomáhal, kde může, a mírnil bolesti, kde musí. Kdyby nebyli pacienti a jejich rodinní příslušníci přesvědčeni o tom, že lékař bere tento svůj mandát vážně a doslova, pak by byl s důvěrou v něj navždy konec. Nemocný by v žádném momentě nevěděl, blíží-li se k němu lékař ještě jako pomocník, nebo už jako kat.“*⁶⁶

Jelikož se problematika euthanasie projednává především v souvislosti s nevléčitelnými nemocemi, neopomněl autor ve svém díle zmínit i vlastní postoj k duševním nemocem. Zmiňuje zde především fakt, který pravděpodobně napadne každého z nás při vyslovení sousloví „nevléčitelná nemoc“. Který lékař by chtěl prorokovat, jak dlouho bude ještě nějaká nemoc považována za nevléčitelnou? Frankl uvádí ve své knize Lékařská péče o duši případ, *„...kdy muž ležel pět let stuporózně v posteli, až se muskulatura nohou stala atrofickou a musel být uměle vyživován. Jednoho dne pacient zažádal, aby mohl jedno jídlo sníst normálním způsobem a chtěl z postele. Cvičil se v chůzi, až ho jeho ochablé svaly opět dokázaly unést. O několik týdnů později byl propuštěn.“*⁶⁷

Frankl zastává stanovisko, že má lékař jednat ve službách a ve smyslu vůle nemocného k životu a jeho práva na život. Neměl by mu toto právo za žádných okolností upírat.

Ve společnosti se však často setkáváme s jiným argumentem. Poukazuje se na to, že nevléčitelně duševně nemocní jsou hospodářským zatížením lidské společnosti, že jsou neproduktivní a neužiteční. Ve skutečnosti je to však trochu jinak. Pořád jsou přece produktivnější idioti, kteří přinejmenším vozí kolečka než například zestárlí prarodiče.

---

⁶⁶ Frankl, E. V.: Lékařská péče o duši. Brno, Cesta 1996, s. 64

Myslím si, že jejich usmrcení pro neproduktivnost by právě odmítli ti, kteří staví produktivnost člověka jako měřítko jeho práva na život. Smysl života přece není v užitečnosti člověka, ale v jeho nenahraditelnosti. Člověk, který je obklopen láskou svých rodinných příslušníků je přece v jejich životě nenahraditelný.

Jak jsem se již zmínila, byl Viktor Frankl jedním z dětí Štěstěny, kterému se poštěstilo přežít koncentrační tábor. Viděl na vlastní oči vše, co jakýmkoli způsobem souvisí s koncentračním táborem a na vlastní kůži pocítil, co pobyt v koncentračním táboře přináší, ale především, co člověku bere.

V. Frankl ve svých dílech *Lékařská péče o duši* a *...A přesto říci životu ano* rozebral psychiku vězně koncentračního tábora a stanovil tři fáze, jimiž každý vězeň prochází: fázi příchodu do tábora, fázi života v táboře a fázi po propuštění.

První fáze se podle Frankla vyznačuje tzv. přijímacím šokem. Je to reakce na nezvyklé okolí a nový vězeň se loučí se svým dosavadním životem. Tváří v tvář stálému ohrožení života se vězeň rozhoduje, zda má vběhnout do oplocení tábora z ostnatého drátu nabitého vysokým elektrickým napětím nebo se nějak pokusit o sebevraždu. „*Toto stadium však ustupuje obyčejně již po několika dnech nebo týdnech.*“⁶⁸

Druhá fáze se vyznačuje hlubokou apatií, jež je vlastním principem sebezáchovy. Vězeň se obklopuje jakousi pancéřovou vrstvou, která ho má chránit před vším, co ho dříve pobuřovalo, co kolem sebe viděl, co musel dělat a vrací se k primitivnímu způsobu života. Primitivní způsob života proto, protože v koncentračním táboře jsou veškeré zájmy člověka omezeny na bezprostřední a nejdokonalejší potřeby. Vše se vztahuje k jednomu bodu: přežít právě tento den. „*Všechny vyšší zájmy jsou po dobu*

---

⁶⁷ Tamtéž, s. 64

⁶⁸ Frankl, E. V.: *Lékařská péče o duši*. Brno, Cesta 1996, s. 100

trvání táborového života odsunuty stranou – samozřejmě s výjimkou politických, a což je pozoruhodné, také náboženských zájmů.“⁶⁹

Možná se to někomu bude absurdní, ale Frankl neopomenul zmínit ani sny, které se zdají vězňům v koncentračním táboře. Nejvíce sní tito lidé o chlebu, dortech, cigaretách a teplé lázni, což je asi zjevné každému. O jídle se dokonce i hromadně mluví, jak Frankl uvádí: *„Když vězni stojí na „pracovním komandu“ a strážníci se nezdržují v jejich blízkosti, vyměňují si vězni kuchyňské recepty a vzájemně si líčí, která zamilovaná jídla si budou vzájemně dávat na stůl, až jednou po osvobození budou jeden druhého zvat k sobě. Někteří z nich touží po dni, kdy už nebudou muset hladovět, a to proto, že pro ně přestane tak nedůstojný stav člověk, kdy nemohou myslet na nic jiného než na jídlo.“⁷⁰*

Kromě nedostatku potravy trpěli vězňové i nedostatkem spánku, způsobeném přemnožením hmyzu v důsledku přílišné hustoty obydlí. Zatímco podvýživa činila lidi apatickými, dělal je spánkový deficit podrážděnými. Jelikož bylo táborovou komandaturou zakázáno i vlastnictví zrnkové kávy a kuřiva, podráždění se stupňovalo. Jak však vidíme na příkladech lidí, kterým se podařilo koncentrační tábor přežít, je v silách člověka překonat tuto apatii a potlačit svoji podrážděnost. Rozhodující je zachovat si víru v budoucnost. Žádný z vězňů přece nemohl vědět, jak dlouho bude muset v koncentračním táboře být. Postupem času se stal pobyt v táboře pro vězně trvalým uvězněním a vůči světu mimo tábor nabyl tento člověk pocitu odcizení. V podobných okamžicích vězňové o volnosti už jen sní. Jak nám ostatně dokládá Frankl ve své knize: *„Jednoho dne vyprávěl jeden z táborových vězňů svým kamarádům, že měl pozoruhodný sen: nějaký hlas k němu mluvil a ptal se ho, zda by si nepřál něco vědět – že by mu mohl věštít budoucnost. On prý odpověděl: „Rád bych věděl, kdy pro mne tato 2. sv. válka skončí.“ Na to hlas ve snu odpověděl. „30. března 1945.“ Tenkrát byl ještě pln naděje a dobré mysli. 30. březen se však stále blížil, a přesto bylo stále méně pravděpodobné, že by „hlas“ měl pravdu. V posledních dnech před předpověděným termínem upadal muž stále více do skleslosti. 29. března byl v delirantním stavu dopraven na nemocniční revír. 30. března, v den pro něj tak*

---

⁶⁹ Tamtéž, s. 101

⁷⁰ Tamtéž, s. 101

významný – v den, v němž mělo být „pro něj“ utrpení skončeno – ztratil vědomí. Příštího dne byl mrtev. Zemřel na skvrnitý tyfus.“⁷¹

Poté, co se vězeň dostane z koncentračního tábora, nastává *třetí fáze*, totiž duševní ošetření. Právě osvobození, náhlé propuštění a uvolnění od duševního tlaku znamená v dané chvíli nebezpečí. Zpočátku se mu všechno jeví jako krásný sen, neodvažuje se uvěřit a má obavy z toho, že opět jen sní. Jak často snil o tom, že přijde domů, obejmě svoji ženu... Nakonec si však skutečně uvědomí, že už je všechno zlé za ním a že na něj koncentrační tábor už nikdy neuvrhne svůj šedý stín.

---

⁷¹ Frankl, E. V.: Lékařská péče o duši. Brno, Cesta 1996, s. 105

4. REALITY SHOW A LIDSKÁ DŮSTOJNOST

4.1 REALITY SHOW VERSUS REALITA

Co se týče pojmu reality show, každého z nás asi napadne při jeho vyslovení, že je to něco reálného, skutečného, co nás má pobavit.

Avšak nejčastější námitka proti reality show zní: to přece není realita.

„Vyvolení“ se sice mezi sebou dohadují, jak je asi vidí lidé „v reálu“, a staví se tak do pozice neskutečného života, přesto poměrně zdravá logika říká, že je to přesně naopak. Ve společnosti člověk stále nosí masky, hraje role, které mu přináší život. Teprve když zmizí z veřejného prostoru a ocitne se sám, zábrany pominou, stává se sám sebou a na nic si nehraje. Z pohledu této logiky ukazuje vila vyvolených skutečnější svět než je ten, který vidíme běžně kolem sebe. Vyvolení jsou přirozenější než lidé na veřejnosti, neboť i kdyby nebyli zbaveni všech funkcí a rolí, kterými byli před vstupem do vily zotročeni, anebo stihli přijmout role nové, nepodaří se jim je udržet pod nepřetržitým několikaměsíčním dohledem kamer.

Jenže ani tato logika není bez závad. Samotní soutěžící přece sami často uvádějí, že se přihlásili do reality show proto, aby získali nové zkušenosti, aby zažili něco, co v „normálním“ životě nikdy nezažijí. Z jiného úhlu pohledu lze – navzdory tvrzením samotných aktérů ve vile a těch, kdo se kolem nich točí – tvrdit, že ve vile o nic takového jako „životní zkušenost“ či poznání sebe samého nejde. Někoho by mohlo například napadnout: Jak člověk může ve vile získat životní zkušenost, když se život ve vile tomu skutečnému každodennímu životu tolik vzdaluje? K čemu je pak taková „zkušenost“? Pokud by člověk chápal životní zkušenost jako něco, co vychází ze života a je určeno opět pro život, pak by se mu asi nedalo moc odporovat. Proč by měl člověk poznávat lépe sebe sama v takto uměle vytvořeném prostředí, když by to stejně nebude

k ničemu, až vilu opustí? Vilu charakterizuje uzavřenost vůči světu, kdežto porozumět sobě znamenalo vždy právě porozumět světu kolem sebe, otevřít se celkovým kontextům a ne naopak.

Já se však chci věnovat fenoménu reality show z hlediska lidské důstojnosti. Jestli takovéto projekty, jako jsou reality show, lidskou důstojnost potírají, jestli se lidé ve vile chovají stejně, jako se chovají v normálním běžném životě, jestli by je někdy před příchodem do vily napadlo, že budou muset dělat doslova to, co se po nich bude chtít, i když to bude proti jejich přesvědčení, jestli jsou ochotni pro peníze udělat cokoli...

Při sledování reality show z hlediska lidské důstojnosti mě ale také napadlo, že nejde jen o sledování soutěžících, ale často jsou zajímavé i reakce diváků, kteří svými vzkazy na internetu apod. komentují reakce a chování jednotlivých soutěžících. Mnohé vzkazy vypovídají i mnoho o divácích, o jejich charakteru, o tom, jak se oni sami na jednotlivé obyvatele vily dívají a co si o nich myslí. Když se některý divák přes internetový vzkaz dožaduje pohlavního styku mezi dvěma soutěžícími, napadá mě, jestli by on sám byl něčeho takového schopen, a pokud by mi odpověděl, že ano, proč se tedy do reality show nepřihlásil?

Reality show nevypovídá jen o důstojnosti a cti soutěžících, ale i o nás všech. Dává nám možnost vyjádřit se k tomuto projektu a k jednotlivým soutěžícím, ale způsob vyjádření už vypovídá jen o nás.

4.2 REALITY SHOW A EMOCE

Především tím, že soutěž, při níž je skupina lidí, kteří se neznají, vytržena od zbytku světa, kde má soutěžit o oblibu milionů pro ně cizích lidí, a vítězstvím je „pohádková“ cena, reality show doslova provokuje. Provokace spočívá ve svádění lidí ke sledování soutěžících.

Podobně jako promítá člověk svůj vnitřní svět do příběhů a postav filmu, promítá svůj vnitřní svět do postav – soutěžících reality show. Vytváří si o nich fantazie, o tom, kdo s kým, proč a o čem. Divák sní o vítězství svého favorita, které je tak trochu i jeho vítězstvím.

Divákům je při sledování reality show umožněno sledovat emoce jiných lidí a to mnohdy v přímém přenosu. Právě tento fakt zřejmě zabezpečuje provozovatelům reality show hojné obecenstvo.

Při sledování jedné české reality show mohli diváci vidět scénu, kdy na mokré podlaze ležela dívka, na kterou dopadal déšť. Byla oblečená v tílku, měla na ruku husí kůži a plakala. Nyní však přišli na řadu „kouzelníci“ v režii, kteří tuto scénu obohatili o emotivní hudbu, kamera zabrala detail obličeje dívky, takže diváci viděli přes celou obrazovku roztékající se řasenku a slyšeli vzlykání. Některé z nás možná napadne: jsou to skutečné slzy? V každém případě je scéna sestříhána tak, aby v divákovi silné emoce vyvolala a upoutala ho.

Přitom mnozí lidé v normálním životě neřeší své citové problémy mezi spoustou cizích lidí, nepláčou na veřejnosti, ale snaží se se svým pláčem skrýt v soukromí a poplakat si tak, aby jej nikdo neviděl. Jenže ve vile není místočko, které by bylo jen Vaše a hlavně bez kamer. Soutěžící tam nemají možnost být skutečně sami.

Divákovi se mohou zdát přehnané a hrané i emoční reakce soutěžících při loučení a vítání těch, kteří z vily odcházejí nebo se do ní vrací. Diváka napadne, zda je vůbec možné, aby mezi nimi vznikla tak silná emoční vazba. Může samozřejmě dojít k navázání jakéhosi přátelství mezi lidmi. Do „vily“ člověk vstupuje naprosto sám, začíná žít v úplně neznámém prostředí a s neznámými lidmi. Je přirozené, že si člověk začne hledat spřízněnou duši, která by mu alespoň částečně byla po dobu jeho pobytu v reality show oporou. Člověk je přece společenský tvor a potřebuje ke svému životu společnost. Ztráta „partáka“, obava, že tento osud může potkat příště i mě, anebo smutek, že mě tento osud ještě nepotkal, to vše může určitě určité emoce u soutěžících vyvolat.

Otázka, nakolik jsou reakce skutečné či hrané, se komplikuje i tím, že soutěžící dostávají z režie instrukce, že se mají jít přivítat nebo loučit, a tím vlastně nahrávají nepřirozenosti projevu. Účastníci jsou poté nuceni úkol splnit, ale chtějí i naplnit předpokládaná očekávání diváků. Zde potom nastává vnitřní konflikt zúčastněných mezi vlastními pocity a požadavky zvenku. Když bude odcházet z „vily“ člověk, kterého nemáte rádi, který Vám život ve „vile“ jen ztěžoval, budete jistě rádi, když půjde domů. Zaprvé Vám odpadne jeden soupeř a zadruhé odejde člověk, kterého vůbec postrádat nebudete.

Na závěr této kapitoly věnované emocím bych ještě podotkla, že je naprosto přirozené plakat, když člověka něco trápí nebo když je mu smutno. Vila však na soutěžící působí především tím, že jim nedává možnost soukromí a soutěžící se nemohou zachovat tak, jak by se asi zachovali doma. Doma, kde by si mohli vybrat, jestli si popláčou v soukromí nebo na ulici, zcela jistě by v mnohých případech vyhrálo teplo domova. Mnozí lidé se totiž necítí zrovna moc dobře a příjemně, když na ně koukají cizí lidé v tak choulostivých situacích a nepřipadá jim příliš důstojné dávat najevo své city před cizími lidmi.

4.3 SEX A EROTIKA V REALITY SHOW

Sex a erotika patří také k lákadlům, které diváky reality show přitahují k obrazovkám. Možnost sledovat flirtování a další sexuální hrátky, včetně sexuálního styku „v přímém přenosu“, se naskytne málokdy.

„Petr Weiss v rozhovoru pro PD (2001) uvedl, že jde o normální lidskou zvědavost, kterou nelze považovat za sexuální deviaci. Souhlasí s ním i Hana Fífková, která tvrdí, že pro skutečné voyeurů není reality show „úplně to pravé“. Odlišuje se tím, že jde o zprostředkované scény a chybí tu také „úzkostné vzrušení spojené se strachem z odhalení“, které bývá součástí voyeurismu. „Na druhou stranu sledování reality show není pro voyeurů špatným způsobem adaptace, tedy naplněním jejich deviantních potřeb pomocí určité náhražky bez rizika,“ tvrdí Hana Fífková.“⁷²

Reality show si s vulgarismy a nahotou starosti nedělá. Řeči o sexu a sexualitě jsou také na denním pořádku. Vzhledem k tomu, že pořady sleduje nemalý počet dětských diváků, by mohli někteří rodiče svým dětem zakázat jejich sledování. Pokud však probíhá v rodině kontinuálně sexuální výchova a rodiče si s dětmi na toto téma povídají, nemělo by být nebezpečí mravní újmy dětí tak podstatné. *„Šikovní rodiče mohou dokonce využít sledování situace k diskusi,“ míní H. Fífková. „Mohou si s dětmi povídat např. na téma sexuální jazyk (jeho druhy), vulgarity (proč je lidé používají a v jakých situacích, co znamenají, jaké pocity vyvolávají), nahota (různost postojů), sex bez vztahu a vztah bez sexu (individuální postoje, společenské stereotypy, významy), možné fáze vývoje sexuálního vztahu, ochrana před pohlavně přenosnými nemocemi, sex před kamerami, sex za peníze apod.“⁷³*

Ne každý rodič, který reality show sleduje společně s dětmi, se však do podobné diskuse pustí. V rodinách, kde se o sexu nemluví, jsou děti o tento typ diskuse

---

⁷² Kolář, P.: Reality show po česku. Psychologie DNES, 11, 2005, č.11, s. 14

⁷³ Tamtéž, s. 14

ochuzeny, ale i v takových případech je v dnešní době možné najít informace nejrůznějšího druhu ve škole a v různých médiích včetně internetu.

„Výzkumy dokonce ukazují, že děti, které mají informací o sexu dostatek, začínají pohlavní život později a bezpečněji.“⁷⁴

Reality show právě tím, že jsou odkazů na sex a erotiku plné, dávají příležitost nejen k tomu, aby rodiče s dětmi na toto téma diskutovali, ale aby s dětmi procvičovali i komunikační dovednosti, formování postojů a schopnost si je obhájit.

---

⁷⁴ Kolář, P.: Reality show po česku. Psychologie DNES, 11, 2005, č.11, s. 16

4.4 REALITY SHOW A MLÁDEŽ

„Obě reality show odvysílané v České republice znamenají další krok ke zhrubnutí chování v médiích a ke zprimitivnění řeči, neuznávají hranice mravnosti a ignorují základní lidskou slušnost.“⁷⁵

Myšlení mladých lidí je tvárné, často rozporuplné a velmi záleží na tom, s kým a s čím se v tomto období života setkají. To ovlivní, jaké chování přijmou za svůj standart. Ve Vyvolených a „Velkém bratrovi“ se mohou přiučit:

- sledovat soukromou a nedotknutelnou zónu druhého neznámého člověka

Při sledování reality show vidí diváci soutěžící neustále celý den. Mohou sledovat ranní a noční hygienu, kdy někteří výslovně čekají na to, která z žen se dřív svlékne a ta se v momentě stane jejich favoritkou. Pokud se některá ze soutěžících odmítne svléknout a sprchuje se v plavkách, začnou se diváci dotazovat, kdy se dotyčná svlékne apod. Někomu nepříjde nic na tom, sprchovat se doslova před celým národem bez plavek, ale kdyby měl dotyčný divák ve vile svoji přítelkyni, bylo by mu také lhostejné, že se na ni bude dívat celý národ? V tomto případě mají soutěžící celkem volnost ve svém rozhodnutí. Zde se mohou projevit na základě vlastního uvážení a svědomí a nemohou se vymlouvat na to, že jim „někdo“ nakázal to nebo ono.

Tento příklad však není zdaleka jediný. Když se někdo rozhodne, že se přihlásí do reality show, znamená to zároveň, že se lidé o jeho soukromí dozví doslova vše. Novináři začnou pátrat po jeho minulosti a po minulosti všech příbuzných ihned, jakmile se objeví jeho tvář na televizní obrazovce. Někdo by si řekl: Na mě novináři nic nemají. Nikdy jsem nic neprovedl a ničím jsem se neprovinil. To ale vůbec nic

---

⁷⁵ Společnost pro podporu rodiny: Reality show a rodina. Psychologie DNES. Praha, Portál 2006, roč. 12, č. 1, s. 3

neznamená. Když novináři na některého soutěžícího nic nenajdou, jednoduše si něco vymyslí a senzace je na světě. Důstojnost člověka jde v tomto případě naprosto stranou

- zdání všemocnosti toho, kdo může rozhodovat o osudu druhých lidí

Jak dlouho se soutěžící udrží ve vile, záleží jen na divácích. Pokud není člověk něčím výrazný a má tu smůlu, že ve vile někdo takový je, někdo, kdo diváky zaujme svým způsobem humoru, svým vzhledem apod., může se dotyčný soutěžící snažit sebevíc, ale má prostě smůlu. O jeho osudu a účasti ve vile rozhodují diváci. V takovém případě je to vcelku jednoduché: „Buď ze sebe budeš dělat něco, co nejsi, nebo jdeš domů s prázdnou. Tvůj osud mají v rukou cizí lidé a pokud se jim nelíbíš, nemáš sebemenší šanci.“

- využívat nejvnitřnějších a nejzákladnějších potřeb člověka pro své pobavení

V tomto případě mě napadá příklad, se kterým se účastníci reality show setkávají denně. Celý jejich denní režim a průběh dne jim určují pořadatelé projektu. Soutěžící jsou buzeni v momentě, když se to zdá štábu vhodné (možná i tehdy, když se štáb za kamerami jednoduše nudí, protože se ve vile nic neděje). V některých případech jim jsou puštěny takové hudební skladby, které se spíše hodí na rockový koncert, a ne na příjemné probuzení.

Když se poté některý soutěžící proviní proti pravidlům soutěže, štáb jej potrestá přesně tím způsobem, aby zasáhl nejcitlivější místo tohoto člověka. Není přece nic jednoduššího než zakázat soutěžícímu kouřit, když přece sám před nástupem do vily uvedl do dotazníku, který musel vyplnit, že je doslova závislý na cigaretách. Pro soutěžícího potom nastává úplné peklo způsobené touhou po nikotinu a stává se nesnesitelným pro své spoluobyvatele. Je podrážděný, nepříjemný a diváci se baví. Když už soutěžící dále prostě nemůže bez cigarety vydržet, zapálí si a je mu jedno, co se bude dít. Snad jen doufá, že jej čeká nějaký mírnější trest, který si mile rád odpyká,

ale hlavně, když si bude moct zapálit. V lepším případě je potrestán jen provinilec, ale co nastane, když je poté zakázáno kouřit všem soutěžícím? Za jednoho člověka budou trpět všichni. Jak se soutěžící zachovají k jedinci, díky kterému nemohou sami kouřit, to už záleží jen na nich.

V jedné z českých reality show se dokonce přihodilo, že soutěžící přestali dostávat zásobu cigaret. Jak se s tím vyrovnali? Začali kouřit nedopalky z cigaret a ze zbytků cigaret si balili cigarety „nové“, jež následně kolovaly od jedněch úst ke druhým. Těžko říci, jestli by před odchodem do vily odpověděli kladně, kdyby se jich někdo zeptal, zda by se dokázali ponížit takovým způsobem, že by vybírali cigaretové nedopalky z popelníku a kouřili je do chvíle, kdy se to jen trochu dá. V soutěži se ale zachovali přesně takto. Někdo by mohl opět namítnout, že je to mnohem lepší, než se trápit, ale kam až je člověk schopný zajít kvůli touze po nikotinu?

Nejednou došlo také k tomu, že pokud například soutěžící neuposlechli opakovanou výzvu k provedení nějakého úkolu, bylo jim oznámeno, že onen den nedostanou žádnou zásilku potravin. V reality show skutečně člověk nikdy neví, co může nastat, když neuposlechne štáb, a tak se z něj stane doslova robot, který udělá vše, co se po něm chce.

Když nedostanete potraviny a máte hlad, asi si hodně rozmyslíte, zda zabijete ryby, které Vám dal štáb do bazénu ve vile. Soutěžící nemají od štábu informace, kdy jídlo dostanou. Vědí jen, že mají k dispozici ryby, pokud chtějí jíst. Je jasné, že mezi soutěžícími panují obavy, že může nastat situace, že ryby zabijí a štáb jim ve stejnou chvíli otevře zásobovací místnost plnou nejrůznějších potravin. Nebo co když ryby v bazéně uhynou na nedostatek kyslíku a já budu ten, kvůli komu se trápily a umíraly, protože já jsem byl proti tomu, aby se zabily? V takových situacích diváci vidí skutečnou show. Baví se tím, jak se soutěžící dohadují o tom, co je nejlepší pro ryby a naopak o tom, co se přičí udělat některému ze soutěžících.

- manipulovat, ovládat lidi, kupovat si je, degradovat jejich důstojnost

S lidskou důstojností si je v reality show pohráváno skutečně denně. O tom jsem se zmínila již výše v jednotlivých příkladech, ale snad bych se mohla ještě zmínit o faktu, který by stálo zato zdůraznit. Všechny úkoly jsou soutěžícím zadávány tak, aby vyzkoušely jejich trpělivost, věrnost, důvtip...a aby je nějakým způsobem podráždily, aby se zbytek vily pobavil na jejich účet. Ale v takovém psychickém vypětí, jako s sebou přináší prostředí vily, se může jakýkoli vtíp zvrtnout a místo smíchu se dostaví pláč a hádky mezi obyvateli vily.

Jeden ze soutěžících, se zmínil po příchodu do vily o tom, že si připadá jako uprostřed stavebnice, ale ono to tak ve skutečnosti asi je. Vila je umělý dům (prostředí hry) a soutěžící představují figurky uvnitř této celým národem ovládané hry.

- fyzické i duševní pornografii, která odhaluje sebe druhému ne pro porozumění, ale pro peníze

Až velmi často se ve vile probírají sexuální témata, hovoří se o sexuálních zkušenostech jednotlivých soutěžících, o sexuálních praktikách a jednotlivé výrazy, které si soutěžící v diskusi volí, jsou v některých případech neadekvátní. Je pravda, že pokud se ve vile děje něco takového, nedostanou se tyto záběry do vysílání před dvaadvacátou hodinou, takže by je malé děti vlastně vidět vůbec neměly, ale realita je někdy trochu jiná. Dnešní mládež je v mnohém skutečně dál, než byli například naši otcové. Spousta informací na ně čeká doslova na každém kroku a nelze tomu dítě ubránit. To ale neznamená, že by naše děti musely dospívat až takhle rychle. V tomto případě bych si troufla říct, že záleží na rodičích, zda své děti nechají dívat na choulostivé záběry z vily. Ale co soutěžící? Jak ti se poperou s úkolem, který je vyzývá k provedení striptýzu před zbylými obyvateli vily?

Pro někoho není žádný problém zúčastnit se soutěže „miss mokré tričko“. Pokud má žena krásné tělo a nestydí se je ukázat před celým národem, může jí to v konečném

stádiu hry třeba napomoci návratu z duelu. Pokud se ale žena stydí a připadá jí nedůstojné odhalovat své tělo zrakům všech diváků, může úkol odmítnout, ale za podmínky, že dostane trest, o kterém do poslední chvíle neví nic. Může dokonce dostat trest, po jehož vyslechnutí si řekne: Že jsem se raději neukázala ve sprše. Tohle je pro mne tisíckrát horší.

Co naplat. Pokud si chcete zachovat svoji důstojnost, jste za to ve vile trestáni.

- vyhledávat a pozorovat erotické a pohlavní úkony neznámých lidí on-line

Projekty, jako je reality show, umožňují divákům svými přenosy sledovat různé erotické scény. Pokud se mezi dvěma soutěžícími začne budovat vztah, naruží diváci jsou doslova u vytržení. Netrpělivě očekávají, kdy dojde konečně k nějakým erotickým hrátkám, které budou moci sledovat téměř v přímém přenosu. Ať se mezi soutěžícími stane ve vile cokoli, diváci vše vidí. Pokud dojde mezi někým k bližšímu kontaktu, mají tito aktéři u některých diváků obdiv a stávají se pro ně rázem favority. Druhá skupina diváků jejich chování odsoudí, protože jim připadne nepřijatelné a nedůstojné, aby se někdo takhle choval, i když moc dobře ví, že jej uvidí celý národ.

Většinu diváků však na sledování reality show právě přitahuje možnost, že uvidí erotické scény v přímém přenosu a doslova to od soutěžících i vyžadují.

Pokud se některá ze soutěžících žen odmítne sprchovat v plavkách, protože se stydí svléknout před celým národem, hned se objevují na internetu vzkazy, které tuto soutěžící nabádají k tomu, aby se svlékla, že se přece nemá za co stydět, že se svlékají všechny ženy ve vile, tak proč se zrovna ona sprchuje v plavkách apod. Když si tato žena bude dále stát za svým a bude se nadále sprchovat pouze v plavkách, nesmí se divit, že bude první z žen, které vilu opustí. Takoví jsou diváci.

- že za peníze je možné si koupit i svobodu a důstojnost člověka

Tento poslední bod snad ani žádný další komentář nepotřebuje. Do reality show šli soutěžící kvůli pohádkové výhře, která jim může změnit celý život. Jen pro možnost, že by mohli výhru získat obětují své soukromí, nechají sebou vláčet, dělají vše, co jim štáb nařídí, opustí své přátele, svoji rodinu, odhalí národu celou svoji osobnost.

Když poté ale vilu opustí bez výhry, musí se často doslova divit, co všechno se o nich na veřejnosti ví, z toho mnohé není ani pravda, a často jim ještě dlouho trvá, než se vrátí do toho skutečného reálného života, plného nejen starostí, ale i lásky svých nejbližších.

4.5 BOJ NEBO SPOLUPRÁCE?

Mnoho lidí také fascinuje sledovat, co se mezi soutěžícími odehrává v rámci skupiny, jak ta skupina funguje, jaké vztahy se mezi jednotlivci utvářejí, jak bojují o moc a jestli jsou ochotni si v nouzi pomoci.

Když se sejde malá skupina lidí, kteří se mezi sebou neznají, začne se formovat skupinová dynamika. Výjimkou nejsou ani skupiny soutěžících v reality show. Velmi záhy si skupina začne stanovovat pravidla toho, co je a co není přípustné, tedy skupinové normy. Od členů skupiny, chtějí-li ve skupině zůstat, se pak očekává podřízení se těmto skupinovým normám. Určitá pravidla jsou dána samotnou soutěží, tedy že skupina je odříznutá od zbytku světa, a porušení tohoto pravidla je sankcionováno pořadatelem vyloučením ze soutěže. Do jisté míry se toto vnější pravidlo přenáší i do skupiny, která např. tajný telefonát domů vnímá jako snížení vlastního významu. Z určitého hlediska lze něco takového tolerovat. Soutěžící jsou přece mezi úplně cizími lidmi v bláznivé soutěži a rodina je pro každého jistě důležitější. Na druhou stranu právě pro skupinu, kterou drží pohromadě závazek nebýt v kontaktu s vnějším světem, je takovéto „pochopitelné“ jednání nepřijatelné. Záleží na všech členech skupiny, jak bude skupina jako celek fungovat a jakým způsobem se postaví ke skupinovým normám.

Kromě osobnostních faktorů je v reality show také důležitá situace, jež začne vyžadovat přebírání určitých sociálních rolí. Dostává se do popředí schopnost vycítit, co se ve skupině děje, a využít toho k vlastnímu zviditelnění, k pobavení ostatních i sebe sama. Proti tomuto soupeřivému využití schopnosti empatie stojí snaha druhého podržet, pomoci mu. To vše je na obrazovce vidět a je otázka, čemu nakonec soutěžící i diváci dávají přednost. Paradoxně může totiž ve skupině zůstat někdo, kdo konflikty vyvolává, protože se „alespoň něco děje“, než někdo, kdo se je snaží urovnávat.

Chování účastníků reality show tedy nemusí odpovídat tomu, jak se chovají a jací jsou v běžném životě. Ten, kdo se v televizním sestřihu jeví jako vůdce, slabý, poražený

nebo vítěz, může mít ve skupině zcela odlišnou pozici, která se však v sestřihu neprojeví, protože se příliš nehodí do „příběhu“ vytvářeného režisérem.

4.6 CO PO SKONČENÍ REALITY SHOW?

Ve francouzské reality show se do sebe zamilovali, během pobytu ve „vile“ dva soutěžící.

„Jejich vztah jim vydržel až do konce soutěže, resp.do chvíle, kdy ze soutěže odešli. V tom okamžiku se každý z nich vrátil do své každodenní reality. Zůstali sice v kontaktu, ale o lásce se mluvit nedalo. Až po nějaké době zjistili, že jimi zkušenost s pobytém v reality show natolik otrásla, že nejsou schopni ji s nikým jiným sdílet. Vrátili se k sobě, vzali se, pořídili si dítě a spokojeně žijí dodnes. Mezi bývalými soutěžícími jsou však spíše světlou výjimkou.“⁷⁶

Určitě jsou častější případy, kdy jsou soutěžící bezprostředně po odchodu z „vily“ slavní, dostávají nabídky od časopisů, televizních stanic, reklamních agentur a peníze a zájem se jen hrnou. Ovšem jen do chvíle, kdy z „vily“ vystoupí další soutěžící a zájem, peníze a sláva se ztrácejí. Poté se ozývají mnohem krušnější pocity, než jaké se ozývaly před zraky kamer.

Realita tu tedy je, i když určitě ne ta, kterou nám nabízejí televizní kamery.

---

⁷⁶ Kolář, P.: Reality show po česku. Psychologie DNES, 11, 2005, č.11, s. 17

4.7 S REALITY SHOW JSOU PROBLÉMY I V JINÝCH ZEMÍCH ZEMÍCH

Německý bavorský regulační orgán, obdoba naší Rady pro rozhlasové a televizní vysílání, vydal v květnu 2004 prohlášení, ve kterém mimo jiné praví, že „*především soukromé televizní formáty jako je Big Brother ... systematicky znevažují společenské normy a vědomě inscenují porušování s nimi souvisejících tabu ... se záměrem dosáhnout větší pozornosti veřejnosti. Cíleně zde posouvají příslušné hranice.*“⁷⁷

Tomuto prohlášení předcházela široká diskuse, která nakonec vyústila pouze v to, že byla povolena účastníkům soutěže denně jedna hodina soukromí.

Ve Velké Británii je pořad vysílán až po 22.hodině. Nicméně i tam byla na internetu zahájena debata o pořadu s otázkami typu: Jsou účastníci zneužíváni? Jsou to herci, nebo objekty pořadu? Veřejně byla kritizována účastnice, která je učitelkou. Účast v takovém pořadu je považována za neslučitelnou s jejím povoláním.

V Portugalsku zkoumal regulační orgán ještě před zahájením vysílání pořadu zkušenosti s ním v zemích, kde byl už v průběhu devadesátých let odvysílán. Následně v roce 2004 vyhlásil, že pořad porušuje právo na soukromí a oběma televizním stanicím, které jej vysílaly, uložil sankce. Důsledkem jsou současné snahy změnit v Portugalsku kompetence regulačního orgánu tak, aby jeho rozhodnutí mělo větší účinnost. Podle posledních zpráv by mělo být vysílání reality show zcela zakázáno.

Velká debata proběhla ještě před zahájením vysílání tohoto pořadu ve Francii. Vyústila do jeho vysílání ve zmírněné podobě a regulační orgán přesto ještě i do této

---

⁷⁷ Tamtéž, s. 17

zmírněné podoby několikrát zasáhl a prosadil změnu pravidel na několika místech (např. účastníci se nesprchují nazí, ale v plavkách).

V USA došlo k jakési vzpouře soutěžících: poslední účastníci odmítli pokračovat v soutěži a vstoupili do stávky. Chtěli společně odejít a cílovou odměnu si rozdělit. Produkce pořadu ale stávku potlačila.

Ve skutečnosti se reality show stává stále zřetelněji divadlem a účastníci se v ní stávají herci. Aby byli přitažliví, vybírá produkce soutěžící, kteří jsou něčím nápadní. Reality show je název záměrně zavádějící.

5. METODICKÝ MATERIÁL

5.1 1. HODINA OV

Téma: Lidská důstojnost

Třída: 8., 9.

Cíl: Seznámení s novým tématem. Na základě práce ve skupinách a společné diskuse se žáci seznámí s pojmem lidské důstojnosti.

Pomůcky: nakopírovaná křížovka – viz Příloha č.4, slovníky a encyklopedie, sešit

Na začátku hodiny bych žákům rozdala nakopírovanou křížovku, kde by v tajence vyšlo slovo: DŮSTOJNOST. Na vyplnění křížovky by žáci měli zhruba pět minut času a poté bychom společně provedli kontrolu. Motivací žáků by mohlo být sdělení, že první tři žáci, kteří křížovku vyplní celou, získají malou jedničku. Jednotlivé řádky v křížovce by souvisely s tematikou občanství.

Poté by bylo úkolem všech žáků, aby si v lavici vzali každý svůj papír a napsali na něj (zhruba během pěti minut), co si představují pod pojmem *lidská důstojnost*, *důstojný život*, jak se pozná *důstojný člověk* nebo *čestný člověk*. Upozornila bych je na to, že v dnešní době můžeme slyšet častěji slovní spojení *čestný člověk* než *důstojný člověk* a že slovo *čest* znamená v podstatě totéž jako *důstojnost člověka*. Až by měli žáci dopsáno, sesedli bychom si všichni před tabuli na židličky a společně bychom si sdělovali, co jednotliví žáci vymysleli a proč napsali to, co napsali.

Pro plnění dalšího úkolu bych žáky rozdělila do skupin zhruba po třech až po pěti členech a každá skupina by si vybrala z nabízených encyklopedií a slovníků jednu knihu, ze které vypíše definici lidské důstojnosti, popřípadě cti. Na výběr budou mít

žáci ty encyklopedie a slovníky, se kterými jsem sama pracovala a o kterých vím, že v nich je definice lidské důstojnosti (cti) vysvětlena tak, aby jí žáci porozuměli (Etický slovník, Všeobecná encyklopedie UNIVERSUM, Velká všeobecná encyklopedie DIDEROT, Ottův slovník naučný, Nový velký ilustrovaný slovník naučný). K dispozici ve třídě bude i Slovník cizích slov, pro případ, že by žáci narazili na nějaké slovo, jehož význam by neznali.

Každá skupina si vypíše svoji definici na papír a úkolem na příští hodinu bude, aby se skupina nad touto definicí zamyslela, a to takovým způsobem, aby byli její členové schopni seznámit s ní ostatní spolužáky (formou dvou nebo tří jednoduchých vět).

Jednotlivé definice se od sebe liší pohledem na lidskou důstojnost (právní pohled, sociologický, psychologický, náboženský).

Dalším úkolem žáků na příští hodinu bude, aby si každý žák zapsal do sešitu alespoň tři příklady situací, při nichž byla podle jeho mínění potlačena jeho lidská důstojnost nebo příklady situací, kdy by mohla být jeho důstojnost potlačována (ve škole, doma, mezi kamarády...), popř. by se mohli zamyslet i více do minulosti (druhá světová válka, koncentrační tábory...). Při plnění úkolu budou vycházet z toho, že se v hodině dozvěděli alespoň trochu obecně, co lidská důstojnost vlastně je a s čím vším souvisí.

5.2 2. HODINA OV

Téma: Lidská důstojnost

Třída: 8., 9.

Cíl: Ujasnit si, že pojem důstojnosti nelze vydefinovat jednou větou. Je to pojem široký, na který je nahlíženo z mnoha hledisek, ale podstata zůstává stejná. Uvědomit si, že lidská důstojnost je potlačována téměř denně.

Pomůcky: připravené indicie k úvodní aktivitě (1. SOUČÁST ÚSTAVY ČR, 2. ZDŮRAZŇUJE PŘIROZENÁ PRÁVA ČLOVĚKA, 3. MAGNA CHARTA LIBERTATUM, 4. 1215, 5. PRÁVO NA ŽIVOT, NA SOUKROMÍ, NA SVOBODNÝ POHYB), domácí úkoly žáků, tabule, křída

Na začátku hodiny žákům rozvěším po třídě jednotlivá hesla, která je dovedou k pojmu: Listina základních práv a svobod. Žáci budou opět rozděleni do skupin a základní podmínkou hry bude, že se žáci nesmí dorozumívat verbálně. Vždy se bude moct po třídě pohybovat jen jeden člen z každé skupiny, přečte některé heslo, vrátí se do lavice a zapíše je na papír. Vyhrává ta skupina, která přijde nejdřív na daný pojem. Poté si společně objasníme jednotlivé indicie, které vedly k hledanému pojmu a řekneme si základní informace o Listině.

Poté bych se žáků zeptala, zda některá ze skupin narazila v minulé hodině při hledání definice lidské důstojnosti (cti) na pojem Listiny.

Jelikož jedna skupina pracovala se Všeobecnou encyklopedií UNIVERSUM (5. svazek), kde byla o Listině zmínka v souvislosti s lidskou důstojností, dojdeme k tomu, že je na lidskou důstojnost nahlíženo z různých pohledů, a ke kontrole domácího úkolu.

Poté každá skupina přečte spolužákům definici, kterou si opsala a řekne jim, ze které knihy ji má. Následně ji napíše na tabuli, aby ji měli i ostatní žáci neustále na očích.

Samozřejmě se dostane i na pojem cti, při jehož výkladu by žáci měli zjistit, že lidská důstojnost má ke cti skutečně velmi blízko.

Po přečtení definic jednotlivých skupin, dostane každá skupina chvilku času, aby vymysleli podle nich nejlepší definici lidské důstojnosti. Při vytváření se mohou inspirovat i definicemi, které slyšeli od spolužáků. Po diskusi o jednotlivých vytvořených definicích se patrně shodneme na tom, že v podstatě nelze vytvořit jednu nejlepší definici lidské důstojnosti, že je to velmi široký a obsáhlý pojem, a každá skupina si svoji definici lidské důstojnosti, o které si myslí, že vystihuje její podstatu, zapíše do sešitu. Následně přejdeme ke kontrole zbývajících úkolů.

Všichni si sedneme před tabuli na židličky a žáci přečtou ze sešitu příklady, kdy podle nich byla potlačována lidská důstojnost. Předpokládám, že žáci budou jmenovat šikanu, bezdomovce, domácí násilí, zneužívání dětí... Pokud nezazní koncentrační tábory, reality show a euthanasie, doplním žáky a úkolem na další hodinu bude, aby se žáci zamysleli nad tím, jak je důstojnost potlačována v souvislosti s těmito třemi pojmy a jak se její potlačování projevuje. Pokud by bylo potřeba, tak bychom si společně ujasnili, co to euthanasie je.

5.3 3. HODINA OV

Téma: Lidská důstojnost

Třída: 8., 9.

Cíl: Seznámit žáky blíže s problematikou koncentračních táborů v souvislosti s důstojností člověka.

Pomůcky: domácí úkoly, nakopírovaná ukázka z knihy Sofiina volba – viz Příloha č.3, videokazeta s filmem o koncentračních táborech, videorekordér, sešit, tabule, křída, obrazový materiál z internetu o Osvětimi – viz Příloha č.1, č.2

Hned na začátku hodiny bych si s žáky sesedla před tabuli a povídali bychom si o příkladech potlačování lidské důstojnosti, které měli žáci vymyslet za domácí úkol. Tyto příklady by se týkaly pouze koncentračních táborů, reality show a euthanasie. Nejprve bychom si povídali o potlačování lidské důstojnosti v koncentračních táborech, čímž bychom se dostali do historie, poté bychom přešli k reality show, jež je fenoménem této doby, a nakonec bychom se dostali k problematice euthanasie, která je diskutována již celá staletí.

Následně by si žáci sedli opět do lavic na svá místa a dostali by do dvojic nakopírovanou ukázku z knihy Sofiina volba. Ukázku bychom si nahlas společně přečetli a diskutovali bychom o tom, co ukázka vyjadřuje, jak na nás působí apod.

Dále bych využila možnosti využít videorekordér a pustila bych žákům krátkou ukázku (7-10 minut) z nějakého dokumentárního filmu, který by jim přiblížil atmosféru koncentračního tábora a který by jim ukázal, jak bylo s lidmi v koncentračních táborech zacházeno.

Před puštěním ukázky žáci dostanou úkol, aby během ukázky napsali tři pocity, tři barvy, tři přídavná jména a tři slovesa, která v nich ukázka vyvolala.

Poté bychom všechny pocity, barvy, přídavná jména a slovesa zapsali na tabuli a povídali bychom si o tom, proč v nás ukázka vyvolala právě tento pocit... a jak celkově na nás působila.

Ve zbytku hodiny bych žákům zadala úkol na další hodinu. Tři vybraní žáci dostanou úkol najít na internetu, v knihovně...základní informace o euthanasii. Nechtěla bych po nich, aby vypracovávali desetiminutový referát, ale jeden žák by vysvětlil svým spolužákům, co to euthanasie je, druhý žák, jestli se nějak dělí a jak, a třetí žák by se pokusil zjistit, jestli je v některých zemích euthanasie povolena a jak je tomu s euthanasií u nás v České republice.

Ostatní žáci budou mít za úkol, napsat na další hodinu krátkou úvahu, jež se bude týkat euthanasie. Řekla bych jim, aby si představili, že jim umírá jejich domácí mazlíček (křeček, pes, andulka, kočka...) a oni se mají rozhodnout, zda nechají své zvířátko trápit a umřít doma, nebo jej odnesou (zavezou) k veterináři, aby mu píchl injekci, po níž zvířátko zemře. Cílem by bylo, aby se zamysleli nad volbou, která se jim naskytne a aby zaujali nějaké stanovisko a dokázali si jej také zdůvodnit.

(Pokud by úvahu chtěli napsat i žáci, kteří již úkol mají zadaný, samozřejmě by mohli.)

Poznámka: Pokud by mi zbyl na závěr hodiny čas, ukázala bych žákům obrazový materiál o Osvětimi, který jsem našla na internetu a vytiskla, a řekla bych jim některé základní a zajímavé informace o koncentračním táboře v Osvětimi.

5.4 4. HODINA OV

Téma: Lidská důstojnost

Třída: 8., 9.

Cíl: Seznámit žáky alespoň trochu s problematikou euthanasie, s pohledem na ni z hlediska důstojnosti člověka, s křesťanským a světským názorem na ni. Kontrola domácích úkolů a shrnutí problematiky euthanasie.

Pomůcky: vypracované domácí úkoly, tabule, křída

Na začátku hodiny bychom si opět všichni sesedli před tabuli a tři žáci, kteří dostali za domácí úkol zjistit informace o euthanasii, by s nimi seznámili ostatní spolužáky. Krátce bychom si všichni dohromady povídali o tom, jaký má kdo názor na euthanasii a přečetli bychom si společně vypracované domácí úkoly o umírajícím domácím mazlíčkovi. Po přečtení každé práce by se mohl zbytek třídy vyjádřit, jestli by se zachovali stejně nebo ne. Na tabuli bychom mohli do dvou sloupečků zapisovat, kdo by byl pro, aby mu zvířátko umřelo doma, a kdo by jej zavezl raději k veterináři. Na závěr bychom si mohli udělat celkový obrázek o třídě, kolik by v ní mohlo být možných zastánců a odpůrců euthanasie. I když my bychom se samozřejmě zabývali výhradně zvířaty.

Na závěr hodiny bych žákům zadala domácí úkol, jenž se bude týkat lidské důstojnosti v souvislosti s reality show. Úkolem žáků bude, najít v tisku nebo na internetu jeden článek týkající se reality show, v němž je podle žáka potlačena lidská důstojnost soutěžících. Ale pouze v souvislosti s účastí daného aktéra článku v reality show.

5.5 5. HODINA

Téma: Lidská důstojnost

Třída: 8., 9.

Cíl: Přiblížit žákům reality show z jiné stánky než ze které ji znají. Snaha dosáhnout toho, aby se žáci při sledování takových pořadů také trochu zamýšleli a aby se na ně nedívali jen proto, že mohou šmírovat ostatní lidi v soukromí apod. Ukázat žákům, že reality show je především o ponižování a o pohrávání si s lidmi. Navést žáky k tomu, aby si uvědomili, že není umění nechat se sebou vláčet, ale umění je, hájit si svoji důstojnost a čest.

Pomůcky: články o reality show, připravené básně - viz Příloha č.5 , CD se skladbou pro tanec a CD přehrávač, zadání pantomimy - viz Příloha č.6

Hned na začátku hodiny bychom si všichni sedli před tabuli a žáci by si vzali své články o nedůstojném chování účastníků v reality show. Každý žák by řekl zhruba, o čem pojednává článek, který si našel a řekl by nám všem, v čem on sám vidí popření důstojnosti. Ostatní žáci by se měli zamyslet nad tím, zda by se jim přičilo udělat totéž, co udělal aktér článku, nebo zda by to udělali také. Hlasy pro a proti bychom zapisovali opět do sloupečků na tabuli a na závěr zhodnotili. Poznali bychom, zda žáci ve třídě odsuzují chování účastníků reality show nebo nikoli.

Druhá část hodiny by byla věnovaná hře, při které bych žáky rozdělila do skupin po pěti členech a na tabuli bych napsala pět úkolů, které jsou závazné pro každou skupinu (zazpívat krátkou píseň, přednést danou báseň, tancovat půl minuty na pomalou skladbu ve dvojici – buď dívka s dívkou nebo chlapec s chlapcem – a dívat se při tanci upřeně do očí, předvést pantomimu na určité téma, ukázka dýchání z úst do úst). Žákům bych také sdělila, že na vítěznou skupinu čeká sladké překvapení. Poté by se museli členové každé skupiny dohodnout, kdo z nich splní který úkol. Podmínkou je, že se musejí vystřídat všichni členové dané skupiny. Nejúspěšnější bude v celkovém

hodnocení ta skupina, která splní všechny úkoly, přičemž nejprve by musely všechny skupiny splnit úkol číslo 1 a až poté by přišla řada na úkoly další.

Co se týče úkolů, píseň by si mohli zvolit jakoukoli, báseň by dostala každá skupina přidělenou, přičemž by byly k dispozici tři básně, skladba pro tanec by byla také stejná a pantomimu by měla každá skupina zadanou jinak.

Podstatou hry by bylo, aby si žáci připadali alespoň trochu jako soutěžící reality show. Sice by hráli jen o čokoládové bonbony, ale výhra je to také. Členové jednotlivých skupin by se měli umět dohodnout, kdo který úkol provede podle toho, komu co činí problémy a naopak. Určité překážky bude muset každý zdolat, pokud nechce, aby za něj celá skupina přišla o výhru. Je také na ostatních spolužácích, zda svého kolegu podpoří, popřípadě mu poradí, jak nejlépe se s úkolem „poprat“.

Na další hodinu by měli žáci napsat krátce do sešitu pocity, které měli při plnění svého úkolu a který úkol by pro ně osobně byl nejtěžší a proč.

5.6 6. HODINA

Téma: Lidská důstojnost

Třída: 8., 9.

Cíl: Uvědomit si, co jsem dokázal splněním úkolu, ale zároveň si uvědomit i své slabiny. Žáci by také měli zjistit, že účastníci reality show si jen neužívají, že jen za účast v takové soutěži platí dost velkou daň. Rozhodnutí účastnit se reality show bylo jen na nich a rozhodli se pro to svobodně.

Pomůcky: domácí úkoly

Převážnou část hodiny bychom věnovali domácím úkolům, které žáci psali na základě soutěže z minulé hodiny.

Každý žák by spolužákům přečetl, jak se cítil při plnění svého úkolu a sdělil by všem také to, který úkol by mu dělal největší potíže. Chtěla bych, aby si žáci uvědomili, že není snadné udělat vše, co jim někdo přikáže, že také zvažovali, jak nejlépe z daného úkolu „vybruslit“, aby se neponížili před ostatními spolužáky apod.

Dále bychom se mohli bavit například o tom, zda si někdo z žáků vybaví některou situaci, jež si pamatuje ze sledování reality show, která na něj také působila dojmem, že je čest nebo důstojnost soutěžících potlačena.

6. DOTAZNÍKY

Jako součást své diplomové práce jsem se rozhodla vytvořit dotazníky na téma Lidská důstojnost a reality show, které jsem rozdala žákům osmé a deváté třídy na Základní škole v Městečku Trnávka, kde jsem absolvovala souvislou praxi.

Dotazníky celkem vyplňovalo 42 žáků, kterým bylo od 14-15 ti let. Z celkového počtu 42 žáků vyplnilo dotazník 24 děvčat a 18 chlapců.

Cílem dotazníku bylo zjistit, zda žáci sledují reality show, popřípadě co je na tomto pořadu přitahuje, co je upoutalo, nebo naopak proč reality show nesledují. Na základě některých otázek jsem chtěla také zjistit, co by žáky na účasti v reality show přitahovalo nejvíce a z čeho by měli naopak největší obavy, co by jim scházelo, co by jim na životě ve vile vadilo apod. Při vyplňování dotazníku se žáci setkali i s takovými otázkami, které se jich ptaly, zda se jim zdálo chování soutěžících v reality show důstojné, zda jim štáb neukládal plnit ponižující úkoly a které úkoly by žáci odmítli splnit, protože by pro ně byly ponižující.

6.1 VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKŮ

Kdybych se měla nejprve vyjádřit k otázce, kolik dotazovaných reality show sleduje, tak mohu říct, že naprostá většina dotazovaných odpověděla kladně, tudíž že tento pořad sledují. Z celkového počtu 42 žáků reality show sleduje 32 žáků, z toho 18 děvčat a 14 chlapců.

U zbylých 10 dotazovaných jsem se setkala v jedné z dalších otázek s odpovědí, že ani soutěžící v reality show neobdivují, protože tam přišli podle nich jen pro peníze, protože jim nevadí, když se poníží před celým národem. Někteří si myslí, že by pobyt ve vile zvládl kdokoli, a dokonce se tu objevil i výraz „šáskování“ jako účast v reality show.

Žáci, kteří reality show sledují nebo obdivují lidi, kteří se do podobných soutěží přihlásí, uváděli jako nejčastější argument, že si na soutěžících cení jejich odvahy, sebevědomí a vytrvalosti. Do dotazníků žáci také uvedli, že si soutěžících jejich obdiv získali i proto, že jim nevadí ponižování, nevadí jim přítomnost kamer a chtějí získat nové zážitky a zkušenosti.

Skutečnost, že žáci osmé a deváté třídy obdivují určité lidi za to, že jim nevadí ponižování, mě víceméně překvapila. To, že se někdo jiný ponižuje před miliony diváků, by mělo spíše diváky zarážet. Jaký to je přede mnou na televizní obrazovce člověk, když mu nedělá problémy udělat doslova cokoli pro vidinu peněz? Nikde přece není dáno, že právě tento soutěžící jednou onu pohádkovou výhru vyhraje. Mnohem větší pravděpodobnost má fakt, že se po skončení soutěže bude muset opět vrátit do normálního života a žít stejným způsobem jako v době, než se přihlásil do reality show. Obdivovat někoho za to, že se nebrání ponižování, je opravdu smutné. Nemělo by to být spíše naopak? Neměl by mít náš obdiv člověk, který si zachovává svoji důstojnost, který ví, kde jsou určité hranice chování, který neudělá pro možnost mnohamilionové výhry vše, co mu „někdo“ přikáže jen proto, aby se diváci pobavili?

Závěrem bych k této otázce chtěla říct, že mě vůbec nepřekvapilo, že velká většina dotazovaných reality show sleduje, ale některé argumenty, jenž žáci uváděli při

otázce: Zda obdivují lidi, kteří se do podobných soutěží hlásí a proč?, byly opravdu zajímavé.

Součástí dotazníků také bylo zjistit, co si vůbec dnešní mládež pod pojmem „reality show“ představuje. Asi čtyři žáci napsali, že neví, co si mají představit pod tímto pojmem, ale nejčastěji dotazovaní uvedli, že si pod pojmem reality show představují:

- soutěž, show, ve které se reálně žije
- sledování lidí kamerami
- „oblbování“ lidí
- soutěž, ve které přijdu o soukromí, abych získal peníze
- další názory, jenž byly zastoupeny méně: ztracený čas, parta lidí v kleci, znemožňování lidí, možnost pro obyčejné lidi, aby se zviditelnili

Většina žáků uvedla, že si pod pojmem reality show představují soutěž, která lidem především něco bere. Na prvním místě nevedli pohádkovou výhru, která na vítěze čeká, ale vidí hlavně ztrátu soukromí, neustálý dohled kamer, ponižování lidí... Překvapující pro mě trochu bylo, že se někteří dotazovaní nedokázali k tomuto pojmu vůbec vyjádřit, protože si myslím, že v dnešní době, kdy se reality show stala skutečně fenoménem, si o tomto pořadu nějaký obrázek udělat mohli. Definovat jakýmkoli způsobem pojem reality show nedokázali dokonce ani žáci, kteří pořad sledují. V případě žáků, z jejichž reakce bych poznala, že reality show nesledují, bych si řekla, že je pořad nezajímá, a proto se nad ním nikdy nezamýšleli. Když ale žáci pořad sledují, napadá mě, že asi nemají v rodině nebo u kamarádů možnost popovídat si o něm a následně si utvořit nějaký svůj názor. Takový žák může být například obklopen okolím, které podobné pořady odsuzuje, a potom se obává navést komunikaci na toto téma, aby jej jeho kamarádi neodsoudili ze to, že sleduje v televizi takové pořady.

K otázce, zda žákům připadaly některé úkoly, které měli soutěžící plnit, ponižující, odpověděla nadpoloviční většina děvčat, že ANO. Ale oproti tomuto tvrzení se postavili chlapci, z kterých polovina uvedla, že NE. Jako příklady takových, pro žáky ponižujících úkolů, žáci uvedli:

- depilace mužů
- soutěžící představovali zvířata v ZOO a lidi se na ně chodili dívat
- střílení do soutěžících paintballovou pistolí za nesprávné zodpovězení otázky
- zabíjení línů a odstředivý kruh

Otázkou je, jak by se chlapci postavili k úkolu přímo ve vile a jaký by z něj měli pocit, kdyby bylo skutečně na nich, aby se s ním poprali“. Dívky se dovedou mnohem více vcítit do jiného člověka, jsou citlivější a mají možná i více zábran než chlapci.

V souvislosti s tímto tvrzením bych se odvolala i na další otázku z dotazníku, kdy měli dotazovaní posoudit, zda by se snížili k tomu, že by vybírali z odpadkového koše nedopalky z cigaret a balili by si z nich cigarety „nové“. Tady děvčata, kromě dvou, odpověděla, že by se takto nikdy neponížila, ale zde i chlapci odpověděli v nadpoloviční většině stejně.

O otázce číslo 9 a 10 bych se zmínila jen v krátkosti, protože se tématu lidské důstojnosti v reality show trochu oddalují. Mým úmyslem bylo zjistit, co by se dotazovaným na životě ve vile líbilo a co by jim naopak vadilo.

Dívkám by nejvíce vadilo:

- neinformovanost o rodině a o okolí
- ztráta soukromí
- přítomnost kamer

Naopak společná ložnice a plnění úkolů by dívkám nevadilo vůbec.

Chlapcům by vadilo:

- neinformovanost o rodině a o okolí, ztráta soukromí
- přítomnost kamer a uzavřený prostor vily

Společná ložnice a plnění úkolů by opět nebylo žádným problémem.

Na pobytu ve vile by dívky i chlapce nejvíce lákaly výlety a získání nových zážitků a zkušeností.

Dotazovaní dále odpovídali na otázku, kdo jim byl v reality show Vyvolení a Big Brother nejvíce a kdo nejméně sympatický. Z odpovědí s jasně ukázalo, že většina žáků sledovala reality show Big Brother, ale reality show Vyvolení měla a má své diváky také. Nejvíce se dotazovaným líbili soutěžící, kteří nepodráželi ostatní, s kterými byla legrace, kteří byli zábavní, ale také ti kteří dobře vypadali.

Naopak nejméně příznivců měli soutěžící, kteří se projevovali zákeřně, kteří byli pro někoho málo, pro jiné zase příliš výrazní, urážliví apod.

Ukázalo se, že někdo může mít někoho v oblíbě právě proto, že dělá show, že se jednoduše umí uvolnit, že dá najevo city, ale hned druhému člověk se tímto chováním může onen soutěžící zprotivit.

Závěrečná otázka dotazníku podle mého názoru vypovídá o podstatě toho, čím si reality show získala své příznivce. Žáků jsem se ptala, proč podle nich lidé reality show sledují a co je na tomto pořadu baví.

Naprosto nejčastěji žáci odpověděli, že si myslí, že se lidé na reality show dívají proto, že *vidí hádky, skandály, pomluvy, rvačky a samozřejmě noční show*. Hned poté následovalo hojně zastoupené tvrzení, že *diváky baví sledovat soukromí neznámých tváří*. Dalšími častými odpověďmi bylo:

Diváky baví sledovat ponižování soutěžících a sledovat stresové situace ve vile.

Diváky zajímá, jak se soutěžící vyrovnají s uzavřeným prostorem.

Nic jiného v televizi není, tak to lidé sledují.

Závěrem bych chtěla už jen říci, že vzorek dotazovaných nebyl velkého počtu a byl zvolen pouze pro účely, které se týkají mé diplomové práce, takže nemůžeme vyvozovat nějaké velké závěry, ale alespoň malý obrázek jsem si udělala.

Ukázalo se, že dnešní mládež o fenoménu reality show skutečně ví a je jím vskutku asi z velké části zasáhnuta. Jsou samozřejmě i odpůrci takovýchto projektů, ale takových bude asi méně.

Mile mě překvapilo, že si dotazovaní uvědomili, že reality show je skutečně také o ponižování lidí, o ztrátě důstojnosti a soukromí a že soutěžící za účast v reality show zaplatí vcelku velkou daň.

7. ZÁVĚR

Diplomová práce se zaměřuje především na téma důstojnosti lidského života v souvislosti s euthanasií a na téma lidské důstojnosti v rámci reality show - fenoménu dnešní doby, jenž vládne na televizních obrazovkách mnoha domácností.

Část věnovaná konfrontaci důstojnosti lidského života s euthanasií obsahuje základní informace o tomto velmi hojně diskutovaném tématu a nabízí také srovnání teistického a ateistického pohledu na problematiku euthanasie. V rámci tohoto tématu je do této první části diplomové práce také začleněn oddíl, v němž jsou nastíněny souvislosti euthanasie a potlačování lidské důstojnosti v koncentračních táborech. K problematice koncentračních táborů jsem čerpala informace především z literatury od Viktora Frankla, který sám koncentrační tábory přežil a podal o praktikách koncentračních táborů osobní svědectví. Proto se o tomto psychologovi v diplomové práci rovněž krátce zmiňuji a přibližuji jeho život i osobnost.

Druhá část pojednává o reality show a jejím působení na důstojnost soutěžících. Téma reality show jsem zvolila záměrně, protože je dnešní mládeži bližší než téma euthanasie. V této části jsem chtěla upozornit na fakt, že reality show má velký vliv na mladé lidi, a jsou zde samozřejmě podrobněji rozvedeny situace, ve kterých je lidská důstojnost v reality show potlačována. V souvislosti s reality show jsem sestavila dotazník, jenž vyplňovali žáci osmé a deváté třídy Základní školy v Městečku Trnávka u Moravské Třebové. Cílem dotazníku bylo udělat si obrázek o tom, jak se někteří mladí lidé dívají na reality show, co si o této soutěži myslí a především, jestli si uvědomují, jak si provozovatelé těchto pořadů pohrávají s důstojností soutěžících.

Závěrečná kapitola diplomové práce nabízí metodický materiál pro učitele základních škol, který je ukázkou toho, jak je možné přiblížit žákům osmých a devátých tříd problematiku lidské důstojnosti.

SLOVNÍČEK CIZÍCH POJMŮ

- **euthanasie**-usmrcení nevléčitelně nemocné osoby a trpící osoby na její žádost nebo ze soucitu
- **realita**-skutečnost
- **ateismus**-odmítání náboženství; popírání existence boha
- **teismus**-názor, směr, který uznává osobní existenci Boha a jeho působení ve světě
- **kategorický imperativ**-v Kantově idealistické etice absolutně platný, ničím nepodmíněný mravní příkaz
- **maxima**-mravní zásada, životní pravidlo
- **demagogie**-využívání zkreslených zjednodušených argumentů, působících zejména na city a předsudky, k ovlivňování jednotlivců a skupin

POUŽITÁ LITERATURA

- Adamová, L., Dudák, V., Ventura, V.: Základy filosofie, etiky. Praha, Fortuna 1998, ISBN 80-7168-373-6
- Anzenbacher, Arno. Úvod do etiky. Praha, 1994
- Barták, J., Bechyně M.: Encyklopedický slovník. Praha, Odeon 1993, ISBN 80-207-0438-8
- Coreth, E. : Co je člověk, Praha, Zvon 1994
- Frankl, Viktor E.: ...a přesto říci životu ano. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 1996, ISBN 80-7192-095-9
- Frankl, Viktor E.: Co v mých knihách není. Brno, Cesta 1997, ISBN 80-85319-66-7
- Frankl, Viktor E.: Lékařská péče o duši. Brno, Cesta 1996, ISBN 80-85319-50-0
- Herder, Johann Gottfried. Vývoj lidskosti. Praha 1941
- S. Kon a kolektiv: Etický slovník, Bratislava, Pravda 1978
- Kolář, Petr: Reality show po česku. Psychologie DNES. Praha, Portál 2005, roč.11, č.11, ISSN 1211-5886
- Kolektiv autorů: Ilustrovaný encyklopedický slovník (a-i), Praha, Academia 1980
- Lajkep, Miroslav: Etika, sex, reprodukce
- Linhart, J.: Slovník cizích slov. Litvínov, Dialog 2004
- Nový velký ilustrovaný slovník naučný, Praha, Gutenberg 1930, 6. svazek
- Ottův slovník naučný, Olomouc, Argo/Paseka 1894, 8.svazek, ISBN 80-7203-136-8
- Pollard, Brian: Eutanazie ano či ne?, Praha: Dita, 1996
- Pratt, Richard L. Najdi svoji důstojnost. Praha, 2001
- Ricken, F.: Obecná etika. Praha, OIKOYMENH 1995
- Rotter, Hans. Důstojnost lidského života. Základní otázky lékařské etiky. Vyd. 1. Praha, Vyšehrad 1999, ISBN 80-7021-302-7
- Rotter, Hans. Osoba a etika-k základům morální teologie. Brno 1997
- Sokol, J.: Filosofická antropologie. Praha, Portál 2002, ISBN 80-7178-627-6

- Společnost pro podporu rodiny: Reality show a rodina. Psychologie DNES. Praha, Portál 2006, roč. 12, č. 1, ISSN 1212-9607
- Todorov, Tzvetan: V mezní situaci. Praha, Mladá fronta 2002, ISBN 80-204-0853-3
- UNIVERSUM všeobecná encyklopedie. Praha, ODEON 2000, 5.svazek, ISBN 80-207-1067-1
- Velká všeobecná encyklopedie DIDEROT, 2000, 3.svazek bur-daz, ISBN 80-902723-5-5
- Velká všeobecná encyklopedie DIDEROT, 2001, ISBN 80-902723-7-1
- <http://www.holocaust.cz/cz2/history/camps/auschwitz>

Příloha č. 1

Osvětim

Obr. 1

Obr. 2 Fotografie dětských vězňů po osvobození Osvětimi.

Příloha č. 2

Koncentrační tábory

Obr. 3 Mapa koncentračních táborů

Příloha č. 3

Ukázka z knihy **Sophiina volba** – *William Styron*

...

Sophie, zajíkáající se hrůzou, užuž měla na jazyku nějakou tupou odpověď, když jí doktor řekl: „Smíš si nechat jedno děcko.“

„Bitte?“ vyjekla Sophie.

„Smíš si nechat jedno děcko,“ opakoval. „druhé půjde pryč. Které si chceš nechat?“

„Chcete říct, že musím sama zvolit?“

„Jseš Polka, nejsi židovka. Máš výsadu – máš volbu.“

Jakékoli uvažování jako by v ní ustrnulo, přestalo. Pak cítila, jak se pod ní podlomila kolena. „Já nemůžu volit! Já přece nemůžu volit!“ začala křičet. Dobře se pamatovala, jak se tehdy rozkřičela! Ani mučení andělů nekřičeli tak hlasitě do lomozu pekelných muk. „Ich kann nicht wählen!“ vykřikla.

Doktor si uvědomil, že výstup vzbuzuje nežádoucí pozornost.

„Neřvi!“ poručil jí. „Dělej a řekni, jak ses rozhodla. Vyber jedno, krucihiml, anebo tam pošlu obě. A dělej!“

Vůbec tomu všemu nemohla věřit. Vůbec nevěřila, že tu najednou klečí na tom drsném cementu, tiskne k sobě obě děti tak zoufale, že má pocit, jako by jejich kůže měla i přes vrstvy šatů rázem srůst s její. Nemohla tomu věřit, totálně, až k hranici pomatení myslí. A její neschopnost uvěřit se zračila i v očích hubeného pomocníka, ke kterému náhle z nevysvětlitelných důvodů upírala prosebný zrak. I on byl zřejmě ohromen a opětoval její údiv pohledem široce otevřených očí s překvapeným výrazem, jako by chtěl říct: Já tomu taky nerozumím.

„Nenuťte mě volit,“ šeptala v úpěnlivé prosbě. „To přece nemůžu.“

„Tak je tam pošlete obě,“ řekl doktor pomocníkovi, „nach links.“

„Mami!“ a už slyšela Evin tichý, ale sílící pláč, protože právě v tom okamžiku dítě od sebe odstrčila a s podivně neohrabaným pohybem se na vycementované rampě zvedla. „Vezměte si tu menší!“ vykřikla. „Vezměte si mou malou!“

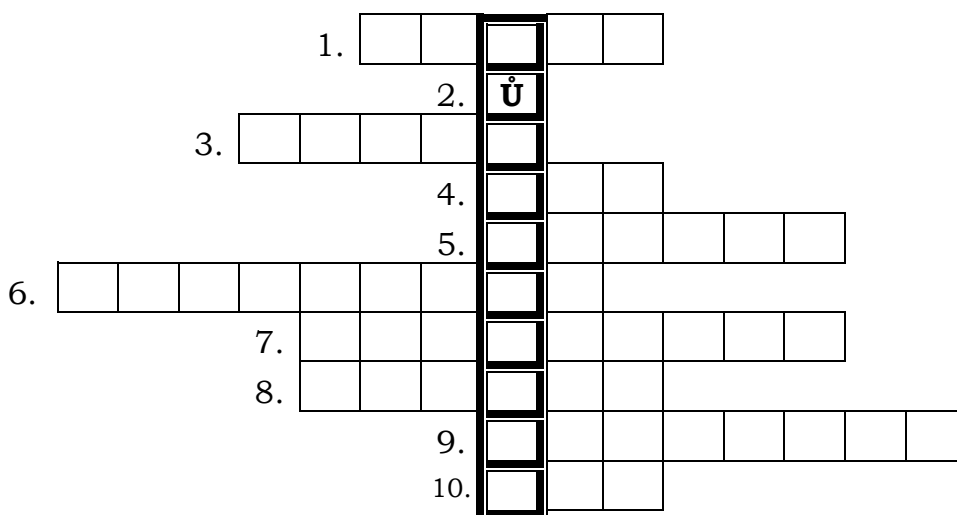
A v té chvíli vzal doktorův pomocník Evu šetrně za ručičku – na jeho ohleduplnost se Sophie marně snažila zapomenout – a odváděl ji do čekající legie zatracených. Věčně si vybavovala ten matný obrázek, jak se to dítě zoufale prosebnými zraky stále a stále otáčí. Ale jelikož ji pak téměř oslepila záplava slaných slzí, přec jen byla ušetřena a výraz v Evině obličejí nerozeznávala, za což byla vděčná. Protože v tom nejsmutnějším koutě svého upřímného srdce naprosto jistě věřila, že to by nesnesla, protože už tak byla téměř šílená, když viděla, jak jí ta malá postavička navždy mizí z očí.

„Držela pořád toho svého medvídka – a svoji flétnu.“ Dodala Sophie na závěr.

„Celá ta léta jsem nebyla s to tahle slova přenést přes srdce. Vyslovit je, v jakémkoli jazyce.“

Příloha č. 4

KŘÍŽOVKA – 1. Hodina OV

1. Jak se jmenuje měsíc, ve kterém se rozdělilo Československo?
2. Ů
3. Jak zní příjmení nynějšího prezidenta České republiky?
4. Kdo napsal slova české státní hymny?
5. Jaké zvíře reprezentuje na velkém státním znaku ČR Moravu a Slezsko?
6. Jak se nazývá gotický hrad postavený OTCEM VLASTI nad řekou Berounkou?
7. Jaké je jiné označení pro vlajku prezidenta republiky? Prezidentská ...
8. Kdo složil hudbu k české státní hymně?
9. Kde zasedají poslanci? V poslanecké ...
10. Napiš iniciály prvního československého prezidenta.

Příloha č. 5

Karel Jaromír Erben

Polednice

U lavice dítě stálo,
z plna hrdla křičelo.
„Bodejž jsi jen trochu málo,
ty cikáně mlčelo!

Poledne v tom okamžení,
táta přijde z roboty:
a mně hasne u vaření
pro tebe, ty zlobo, ty!

Mlč! Hle husar a kočárek –
hrej si! – tu máš kohouta!“ –
Než kohout, vůz i husárek
bouch, bác! letí do kouta.

Paci paci pacičky

Paci paci pacičky,
táta koupil botičky.

A maminka pásek
za myší ocásek.

A babička čepičku,
za tu černou slepičku.

Karel Jaromír Erben

Vodník

Na topole nad jezerem
seděl vodník podvečerem
„Svit', měsíčku, svit',
ať mi šije nit'.

Šiju, šiju si botičky
do sucha i do vodičky:
svit', měsíčku, svit',
ať mi šije nit'.

Dnes je čtvrtek, zejtra pátek -
šiju, šiju si kabátek:
svit', měsíčku, svit',
ať mi šije nit'.“

A dědeček kabátek,
za těch deset prasátek.

A kmotříček kožíšek,
za lískový oříšek.

Příloha č. 6

Zadání pantomimy

- předved' jakékoli zvíře ze zoologické zahrady
- předved' ukázkou nějakého zimního sportu
- předved' ukázkou sportu z oblasti „lehká atletika“
- předved' jednou z povolání: hasič, zdravotník, policista
- předved' ukázkou části nějaké lidové české písně

Příloha č. 7

Dotazník – REALITY SHOW

Dobrý den!

Jsem studentka pedagogické fakulty a chtěla bych vás tímto požádat o pomoc při psaní diplomové práce na téma „Lidská důstojnost“. Dotazník je zcela anonymní, nemusíte se tedy podepisovat. Vaše odpovědi budou využity pouze pro studijní účely v diplomové práci. Přečtěte si prosím pečlivě každou otázku a vaši odpověď zakřížkujte (prohlédněte si VZOR). Upozorňuji, že u některých otázek lze zakřížkovat více odpovědí, proto zadání čtěte velice pozorně.

VZOR   *Jsi:*

- chlapec*
- dívka*

1) Jsem:

- chlapec
- dívka

2) Je mi ..... let. (doplň svůj věk)

3) Napiš, co si představuješ pod pojmem „reality show“.

4) Sledoval(a) si některou z českých reality show?

- ANO
- NE

5) Pokud **NE**, dozvídal(a) ses nějaké informace o reality show ze svého okolí?
Jestli ANO, zakřížkuj jednu oblast, která na Tebe působila nejvíce.

- časopisy

- rádio
  - kamarádi
  - rodina
- 6) Případaly Ti některé úkoly, které měli plnit soutěžící, **přehnané (ponižující)**?
- ANO
  - NE
- 7) Pokud **ANO**, vzpomeneš si na některé? Vypiš je.
- 8) Kterých z následujících úkolů, které se v reality show objevily, by ses odmítl(a) zúčastnit? Zakřížkuj je.
- miss mokré tričko
  - pánský striptýz
  - zabíjení línů
  - travesty show
  - soutěžící = zvířata v ZOO (ostatní lidé by se na Tebe chodili dívat přes mřížce)
- 9) Co by Ti **vadilo** na životě ve „vile“? Napiš ke každému bodu číslici 1-6 (nejvíce by mi vadilo = 1; nejméně by mi vadilo = 6).
- společná ložnice
  - kamery
  - uzavřený prostor vily
  - plnění úkolů
  - neinformovanost o okolí, o rodině
  - ztráta soukromí
- 10) Co by se Ti na životě ve „vile“ **líbilo**? Napiš ke každému bodu číslici 1-6 (nejvíce by se mi líbilo = 1; nejméně by se mi líbilo = 6).
- přítomnost kamer

- plnění úkolů
- výlety
- nové zážitky, zkušenosti
- popularita

11) Jak hodnotíš chování některých účastníků reality show Big Brother, kteří z nedostatku cigaret vybírali z odpadkového koše nedopalky cigaret a balili z nich cigarety „nové“ cigarety?

- udělal(a) bych to také
- nikdy bych se takhle neponížil(a)

12) Kdo z reality show Vyvolení a Big Brother Ti byl **nejméně** sympatický a **proč**?

- Vyvolení -

- Big Brother -

13) Kdo z reality show Vyvolení a Big Brother Ti byl **nejvíce** sympatický a **proč**?

- Vyvolení -

- Big Brother –

14) Posílal(a) jsi hlasy svému favoritovi?

- ANO
- NE

15) Obdivuješ lidi, kteří se do podobných soutěží hlásí? Pokud **ANO**, **proč**? Pokud **NE**, **proč**?

○ ANO –

○ NE –

16) Proč si myslíš, že lidé reality show sledují? Co je na tom baví?